

obsah / Inhalt

2

ÚVODNÍ SLOVO

GELEITWORT

6

DŮVĚRA NA PRVNÍM MÍSTĚ. LÍDA RAKUŠANOVÁ

ZAČÁTKY ČESKO-NĚMECKÉHO FONDU BUDOUCNOSTI

VERTRAUEN AN ERSTER STELLE. LÍDA RAKUŠANOVÁ

DIE ANFÄNGE DES DEUTSCH-TSCHECHISCHEN
ZUKUNFTSFONDS

24

20 LET — 20 TÉMAT — 20 OSOBNOSTÍ

20 JAHRE — 20 THEMEN — 20 PERSÖNLICHKEITEN

66

20 LET V ČÍSLECH

20 JAHRE IN ZAHLEN

Petra Ernstberger
Tomáš Jelínek

ředitelé

Úvodní slovo

Milí přátelé,

20. výročí Fondu budoucnosti pro nás není pouze důvodem k oslavě a k radosti, ale i vítaným okamžikem, v němž se můžeme na chvíli zastavit a podívat se s potřebným odstupem a zároveň nadhledem na to, co se událo: na nosné linie dosavadního vývoje i jednotlivé kamínky mozaiky, které tyto linie spojují.

Obojí Vám chceme přiblížit prostřednictvím této publikace: nejdůležitější momenty uplynulých dvou desetiletí ve vývoji fondu v čase a stejně tak – zblízka a osobně – lidi, kteří tyto momenty příkladně ztělesňují.

„20 let – 20 témat – 20 osobností“ – tímto vcelku lapidárním titulkem jsme nadepsali hlavní část naší publikace, jejíž obsah je však mnohem pestřejší. 20 témat jednak zrcadlí kontinuální zvětšování pole působnosti fondu, jednak je zároveň potvrzením vysoce konstantní činnosti fondu, který pozvolným rozšiřováním svých aktivit vytvořil solidní základ pro partnerskou spolupráci Čechů a Němců.

To vše symbolizuje také 20 portrétovaných osobností, které náš fotograf Karel Cudlín bez ohledu na vzdálenost a náročnost cest navštívil v místě, kde žijí či pracují. Díky tomu se mu podařilo zachytit pozoruhodně osobní obrazy se silnou výpovědní hodnotou. Fotografie necháváme v publikaci hovořit samy za sebe, pouze jsme je doplnili krátkými citáty. Jejich protagonisté se více ke slovu dostávají na jubilejních internetových stránkách fondu (www.most20.cz), kde jsou blíže představeni prostřednictvím rozhovorů.

Před dvaceti lety nebylo vůbec samozřejmé, že by se dialog mezi Čechy a Němci mohl opírat o tak pevné základy, jak je tomu dnes. Základ pro takový společný česko-německý počín, jakým je Fond budoucnosti, se spíše zdál být poměrně vratký, a bez iniciativy mnoha výjimečných osobností by jen stěží došlo k jeho upevnění. Sotva bychom našli někoho, kdo by to věděl lépe než Lída Rakušanová, „grande dame“ českého žurnalistu a česko-německého smíření, která nejen zažila založení a počáteční fázi Fondu budoucnosti, ale nadto na toto téma vedla rozhovory s pamětníky, kteří se v jejím textu dostávají ke slovu.

Ke každé správné bilanci patří také čísla. Statistiky v poslední části publikace představují celkem více než 10 000 česko-německých projektů, které Fond budoucnosti podpořil, a člení je podle jednotlivých hlavních oblastí podpory. Kromě toho poukazují na skutečnost, že 20 osobností portrétovaných v této publikaci zastupuje desetitisíce dalších lidí, kteří se v posledních 20 letech zasazovali o česko-německé porozumění. Všichni ztělesňují živoucí společné soužití, které se mezi občany našich obou zemí mezitím našťástí stalo samozřejmostí.

Zpětně lze posledních 20 let hodnotit jako úspěšnou etapu vzájemného sblížování Čechů a Němců. Naproti tomu se při pohledu do budoucna objevuje určitá nejistota. Před 20 lety tomu však nebylo jinak – s tím rozdílem, že rámcové podmínky byly tehdy lepší než česko-německé vztahy. Dnes je tomu naopak. Naše úloha však kvůli tomu není snazší. V budoucnu bude vedle práce k podpoře česko-německého porozumění spočívat zejména v přispívání k větší soudržnosti našich společností, v podpoře demokratického smýšlení a otevřeného přístupu k světu a zároveň v posilování souladu v rámci Evropské unie.

To vše se nám může podařit jen spolu s Vámi.

Společně s celým týmem Fondu budoucnosti se těšíme na další mimořádně zajímavé roky, témata a osobnosti!

Petra Ernstberger
Tomáš Jelínek

Geschäftsführer

Geleitwort

Liebe Freunde,

das 20jährige Jubiläum des Zukunftsfonds ist uns nicht nur Anlass zum Feiern und zur Freude, sondern auch ein willkommener Augenblick, um innezuhalten und mit dem nötigen Abstand, gleichsam aus der Vogelperspektive, auf das Geschehen(e) zu blicken: auf seine großen Linien ebenso wie auf die einzelnen Mosaiksteine, die sie verbinden.

Beides möchten wir Ihnen mit dieser Publikation näherbringen: die wichtigsten Momente der letzten zwei Jahrzehnte auf der „timeline“ des Fonds wie auch, aus nächster Nähe und „in persona“, Menschen, die diese Momente beispielhaft verkörpern.

„20 Jahre – 20 Themen – 20 Persönlichkeiten“, mit dieser recht lapidaren Überschrift haben wir den Hauptteil dieses Bandes betitelt; sein Inhalt ist aber umso facettenreicher. Die 20 Themen spiegeln zum einen wider, wie der Fonds sein Tätigkeitsfeld kontinuierlich erweitert hat. Zum anderen stehen die 20 Themen aber auch für ein hohes Maß an Konstanz in der Aktivität des Fonds, der durch sein Breitenwachstum eine solide Basis für die partnerschaftliche Zusammenarbeit zwischen Deutschen und Tschechen gelegt hat.

All das symbolisieren auch die 20 porträtierten Persönlichkeiten, die unser Fotograf Karel Cudlín an ihren Wohn- und Arbeitsstätten besucht und dafür keine Wege und Reisen gescheut hat. Dadurch ist es ihm gelungen, mit seiner Kamera bemerkenswert persönliche und aussagekräftige Bilder einzufangen. Bilder, die wir in diesem Band für sich sprechen lassen und nur durch kurze Zitate ergänzt haben. Ausführlicher zu Wort kommen ihre Protagonisten auf der Jubiläumswebseite des Fonds, wo sie jeweils in einem Interview vorgestellt werden: www.bruecke20.de.

Dass der Dialog zwischen Deutschen und Tschechen sich einmal auf ein derart stabiles Fundament stützen könnte, wie es heute der Fall ist, war vor 20 Jahren alles andere als selbstverständlich. Vielmehr schien die Basis für ein gemeinsames deutsch-tschechisches Unterfangen wie den Zukunftsfonds zunächst reichlich wackelig und ohne die Initiative einzelner herausragender Persönlichkeiten wäre es schwerlich zu ihrer Festigung gekommen. Wer wüsste dies besser als Lída Rakušanová, die grande dame des tschechischen Journalismus und der deutsch-tschechischen Verständigung, die die Gründungs- und Anfangsphase des Zukunftsfonds nicht nur selbst miterlebt hat, sondern darüber hinaus eine Vielzahl von Zeitzeugen befragt hat und in ihrem Text zu Wort kommen lässt.

Zu einer ordentlichen Bilanz gehören natürlich auch Zahlen. Die Statistiken im letzten Teil schlüsseln die Gesamtzahl von über 10.000 deutsch-tschechischen Projekten, die der Zukunftsfonds seit seiner Gründung unterstützt hat, auf und gewichten sie nach einzelnen Förderschwerpunkten. Sie tragen darüber hinaus der Tatsache

Rechnung, dass die 20 in dieser Publikation porträtierten Persönlichkeiten stellvertretend für viele Zehntausende weitere stehen, die sich in den letzten 20 Jahren für die deutsch-tschechische Verständigung engagiert haben. Sie alle verkörpern das lebendige Miteinander, dass glücklicherweise zwischen den Bürgern unserer beider Länder inzwischen selbstverständlich geworden ist.

Im Rückblick lassen sich die letzten 20 Jahre als erfolgreiche Etappe bilanzieren, was die Annäherung zwischen Deutschen und Tschechen betrifft. Beim Blick in die Zukunft hingegen tritt gewisse Ungewissheit zutage. Dies war allerdings vor 20 Jahren nicht anders. Nur waren damals die Rahmenbedingungen besser als die deutsch-tschechischen Beziehungen es waren. Heute ist das umgekehrt. Unsere Aufgabe ist dadurch nicht leichter geworden. Sie wird in Zukunft neben der Arbeit an der deutsch-tschechischen Verständigung vor allem darin bestehen, den Zusammenhalt unserer Gesellschaften und ihren Zuspruch für eine demokratische, offene Lebensform zu stärken sowie den Zusammenhalt der Europäischen Union nach Kräften zu unterstützen.

Das alles wird uns nur mit Ihnen zusammen gelingen.

Gemeinsam mit dem gesamten Team des Zukunftsfonds freuen wir uns auf weitere spannende Jahre, Themen und Persönlichkeiten!

Lída Rakušanová

Důvěra na prvním místě

Začátky Česko-německého fondu
budoucnosti

Žádná z postkomunistických zemí ve střední Evropě neměla po pádu železné opony tak komplikované a minulostí zatížené vztahy s Německem jako Česká republika. A s výjimkou záblesku svobody na jaře 1968 neuzavřel totalitní režim nikde v tomto regionu neblahé dědictví druhé světové války do mrazícího boxu dějin tak důsledně, jako se to na čtyři desetiletí stalo v Praze.

Přesto vznikl právě tady na konci 90. let projekt, který se ve střední Evropě stal příkladem autentické bilaterální spolupráce. Autentické proto, že vyrůstá zdola, z potřeb konkrétních lidí, ať už jde o finanční příspěvky na účast muzikantů na přeshraniční přehlídce amatérských kapel nebo na srazy divadelních kroužků dvou škol, které nacvičují česko-německé představení. Jsou to maličkosti. Ale pro srůstání regionů, druhy rozdělených železnou oponou, jsou k nezaplacení. Autentický je Česko-německý fond budoucnosti také proto, že mu jeho zakladatelé dali do vínku ten nejbezpečnější fundament, jaký mohl dostat: věřili si navzájem.

V politické rovině se naproti tomu vzájemná důvěra rodila od počátku 90. let se značnými obtížemi, protože jejím hlavním předpokladem bylo vyvětrat skříň s kostlivci společných dějin.

Přes minové pole historických nástrah: těžké začátky

Z české strany ji sice pootevřel Václav Havel na sklonku roku 1989, když adresoval tehdejšímu německému prezidentovi Richardu von Weizsäckerovi dopis, ve kterém odsoudil poválečné vyhnání Němců jako „hluboce nemorální čin“. Vzápětí se ale ukázalo, že na cokoli, co by mohlo vypadat jako omluva za odsun českých Němců, není ani v nejmenším připravena převážná část české společnosti, masírovaná komunistickou propagandou o sudetoněmeckých revanšistech, neusilujících údajně o nic jiného než o svůj vyvlastněný majetek.

Německo bylo zase nuceno vzít na vědomí, že se s otevřením hranic znovu otevřela i kapitola odškodnění obětí nacismu, kterou považovalo za uzavřenou od roku 1969, kdy skončila platnost příslušného německého zákona. A to navzdory tomu, že oběti za železnou oponou tehdy nedostaly nic.

Snaha nalézt schůdnou formu vyrovnání dluhů minulosti byla tudíž v česko-německých jednáních přítomná hned od začátku 90. let. Kořeny Fondu budoucnosti tak někteří jeho zakladatelé, například dlouholetý předseda bavorského parlamentu Johann

Lída Rakušanová

Vertrauen an erster Stelle

Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen
Zukunftsfonds

Keines der postkommunistischen Länder Mitteleuropas hatte nach dem Fall des Eisernen Vorhangs so komplizierte und von der Vergangenheit belastete Beziehungen zu Deutschland wie die Tschechische Republik. Und, sieht man von dem kurzen Aufblitzen von Freiheit im Frühling 1968 ab, hat kein anderes totalitäres Regime in der Region das verhängnisvolle Erbe des Zweiten Weltkriegs so gründlich in die Gefrierbox der Geschichte eingeschlossen, wie das in Prag vier Jahrzehnte lang der Fall war.

Dennoch entstand gerade hier Ende der 90er Jahre ein Projekt, das innerhalb Mitteleuropas beispielhaft wurde für eine authentische bilaterale Zusammenarbeit. Authentisch deshalb, da sie von unten gewachsen ist, aus den Bedürfnissen konkreter Menschen heraus: Ob es sich nun um finanzielle Beiträge handelt, die Musikern die Teilnahme an einer grenzüberschreitenden Parade von Amateur-Kapellen ermöglichen oder die Treffen von Theatergruppen zweier Schulen, die eine deutsch-tschechische Aufführung proben. Das sind Kleinigkeiten. Aber für das Zusammenwachsen von Regionen, die zuvor durch den Eisernen Vorhang getrennt waren, sind sie unbezahlbar.

Authentisch ist der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds jedoch auch deshalb, weil ihm seine Gründer das sicherste Fundament in die Wiege gelegt haben, das er bekommen konnte: sie vertrauten einander. Dem-

gegenüber wurde das wechselseitige Vertrauen auf politischer Ebene seit Anfang der 90er Jahre unter beträchtlichen Schwierigkeiten geboren, war doch eine Hauptvoraussetzung für sein Entstehen, den Keller mit den Leichen aus der gemeinsamen Geschichte durchzulüften.

Über das Minenfeld der Geschichte: die schwierigen Anfänge

Auf tschechischer Seite hatte zwar Präsident Havel die Tür schon einmal einen Spalt breit aufgemacht, als er an der Jahreswende 1989 einen Brief an den damaligen Bundespräsidenten Richard von Weizsäcker adressierte, in dem er die Vertreibung der Deutschen nach dem Krieg als „zutiefst unmoralischen Akt“ verurteilte. Gleich darauf zeigte sich aber, dass der überwiegende Teil der tschechischen Bevölkerung auf alles, was wie eine Entschuldigung für die Vertreibung der tschechischen Deutschen aussehen könnte, nicht im mindesten vorbereitet war: Zu sehr war ihnen von der kommunistischen Propaganda eingebläut worden, die sudetendeutschen Revanchisten hätten ausschließlich ihren enteigneten Besitz im Sinn.

Deutschland seinerseits war gezwungen zu begreifen, dass mit der Öffnung der Grenzen auch das Kapitel der Entschädigung der Opfer

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

Böhm nebo poslanec za CSU a donedávna spolkový ministr zemědělství Christian Schmidt, spatřují už ve schůzce tehdejších ministrů zahraničí Genschera a Dienstbiera v bavorském Scheinfeldu na zámku Schwarzenberg v září 1991. Podle Johanna Böhma, který se jednání účastnil spolu s bavorským premiérem Maxem Streiblem, se tenkrát uvažovalo o česko-německé nadaci, která by financovala společné infrastrukturální projekty. Konkrétně například výstavbu dálnic nebo ropovodu, který by napojil Česko, závislé v té době na dodávkách ropy z Ruska, na západní zdroje.

Záhy ale z tohoto modelu financování sešlo a po uzavření česko-německé Smlouvy o dobrém sousedství v roce 1992, proti jejímž podpisu demonstrovaly pod okny Pražského hradu na dva tisíce lidí, vystřídala počáteční euforii na politické scéně stagnace. Což ostře kontrastovalo s rychlým rozvojem hospodářských vztahů i silícím pletivem mezilidských vazeb především v pohraničních regionech.

Důvodem stagnace byl opět bludný kámen minulosti. A diplomaté dalších pět let hledali cestu minovým polem historických nástrah v podobě platnosti Mnichovské dohody a Benešových dekretů.

Průlom: Česko-německá deklarace a Fond budoucnosti

Teprve v roce 1997 dospěli k Česko-německé deklaraci, jakési „cestovní mapě“, jakž takž schůdné pro obě strany. Na extra příznivou atmosféru v nejvyšších patrech moci se při téhle své svízelné práci na úhoru česko-německého smíření příliš spoléhat nemohli, a to ani na jedné z obou stran. Tehdejší sociálně demokratický poslanec německého parlamentu a pozdější eurokomisař pro rozšíření Günter Verheugen vzpomíná, jak zdrženlivě se k vyjednávání deklarace, z ohledu na bavorskou CSU a její sudetoněmeckou klientelu, tehdy stavěl kancléř Helmut Kohl. A jak tehdejší premiér Václav Klaus Verheugenovi na rovinu řekl, že deklaraci nepodepíše, dokud nebude mít jistotu, že ho sociálně demokratická opozice nebude před volbami pranýřovat jako politika, který nedostatečně hájí české zájmy. „Řekl mi, jsou to vaši přátelé, tak s nimi promluvte,“ vzpomíná Günter Verheugen a dodává, že se o to tehdy skutečně pokusil. A že se mu nakonec, po mnoha rozhovorech s Milošem Zemanem a dalšími sociálními demokraty, povedlo opozici přesvědčit, aby tuto kartu ve volebním boji proti Klausově vládě nevytáhla. „Většinou o tom nemluvím, ale právě teď, kdy se Miloš Zeman stal tak kontroverzní osobností, je pro mne důležité

připomenout, že se v této otázce zachoval jako velký evropský státník,“ dodává Günter Verheugen.

Kromě závazku konstruktivně spolupracovat navzdory rozdílnému pohledu na společné dějiny měla ale deklarace i jeden zcela praktický výstup, a to zřídit společně financovaný fond. Ten měl podporovat projekty oboustranného zájmu, přičemž první dva byly definovány už v textu deklarace. Šlo o pomoc českým obětem nacismu a o vytvoření Česko-německého diskusního fóra. O to druhé šlo hlavně německé straně, protože jí logicky záleželo na tom, aby byli do společného dialogu od začátku zapojeni zástupci sudetských Němců. Českou prioritou byla naproti tomu pomoc obětem nacismu, která musela být vzhledem k věku přeživších především rychlá. Už při vyjednávání deklarace se však ukázalo, že se představy obou stran o formě kompenzací diametrálně liší. Vzhledem k německé legislativě, podle níž skončilo individuální odškodňování obětí nacismu rokem 1969, chtěl Berlín financovat pobyty v domovech důchodců nebo lázeňskou a lékařskou péči. Organizace českých obětí nacismu naproti tomu požadovaly přímé platby. A bylo na českých a německých týmech vyjednávačů o konstrukci a fungování fondu, aby si s tím poradily.

V českém případě vypadal onen vyjednávací tým poněkud atypicky. Tehdejší ministr zahraničí Zieleniec do něj delegoval diplomaty Editu Hrdou, Jiřího Šitlera a Tomáše Kafku, kterým tehdy bylo kolem třiceti a vypadali, jak vzpomíná první spolureditel sekretariátu fondu, Tomáš Kafka, vedle svých německých protějšků z řad zkušených ministerských úředníků „jako taková juniorka“. Psychologicky to však z české strany nebyl vůbec tak špatný tah. Generace třicátníků, která v druhé polovině 90. let opanovala českou diplomacii, v sobě tehdy ještě měla revoluční elán roku 1989, jiskru a tah na branku. A především nebyla, anebo alespoň ne přímo, zatížena protiněmeckými předsudky. Pro německý vyjednávací tým, poznamenaný dlouholetou diplomatickou rutinou, to musela být zpočátku možná iritující, ale v každém případě osvěžující zkušenost.

Odškodnění obětí nacismu

Faktem rozhodně je, že bez ochoty a efektivní pomoci některých význačných německých politiků by se českým vyjednávačům nemohl nikdy zdařit jejich husarský kousek, totiž výsledek, že Německo nakonec schválilo individuální platby českým obětem nacismu, aniž to považovalo za konflikt s německou legislativou. Tomáš Kraus, tajemník Federace židovských obcí, vzpomíná, jak se v jedné z pražských hospod, kde seděli s Oldři-

des Nationalsozialismus erneut aufgeschlagen worden war. Dies hatte man seit 1969, als die entsprechende deutsche gesetzliche Regelung auslief, für abgeschlossen gehalten, obwohl die Opfer hinter dem Eisernen Vorhang damals nichts erhalten hatten.

Deshalb war die Bemühung, eine gangbare Form des Ausgleichs für die Hypotheken aus der Vergangenheit zu finden, bereits Anfang der 1990er Jahre in den deutsch-tschechischen Verhandlungen präsent.

Die Wurzeln des Zukunftsfonds sehen also einige seiner Gründer, z.B. Johann Böhm, der langjährige Vorsitzende des Bayerischen Landtags, oder der CSU-Abgeordnete Christian Schmidt, der noch vor Kurzem Bundeslandwirtschaftsminister war, bereits in einem Treffen der damaligen Außenminister Genscher und Dienstbier im bayerischen Scheinfeld auf Schloss Schwarzenberg im September 1991. Böhm zufolge, der gemeinsam mit dem bayerischen Ministerpräsidenten Max Streibl an den Verhandlungen teilnahm, dachte man schon damals über eine deutsch-tschechische Stiftung zur Finanzierung gemeinsamer Infrastruktur-Projekte nach. Konkret etwa zum Bau von Autobahnen oder einer Erdölpipeline, mittels derer Tschechien, das damals von Rohöllieferungen aus Russland abhängig war, an westliche Quellen angeschlossen werden sollte.

Bald war aber dieses Finanzierungsmodell vom Tisch, und nach dem Abschluss des Deutsch-Tschechischen Nachbarschaftsvertrags von 1992, gegen dessen Unterzeichnung unter den Fenstern der Prager Burg an die zweitausend Menschen demonstrieren, wurde die ursprüngliche Euphorie auf der politischen Bühne von Stagnation abgelöst. Diese stand in scharfem Kontrast zur schnellen Entwicklung der wirtschaftlichen Beziehungen und dem erstarkenden Geflecht zwischenmenschlicher Bindungen vor allem in den Grenzregionen.

Grund für die Stagnation war wieder einmal die Vergangenheit. Fünf weitere Jahre lang suchten Diplomaten nach einem Weg über das Minenfeld historischer Fallgruben, über die Gültigkeit des Münchner Abkommens und der Beneš-Dekrete.

Der Durchbruch: die Deutsch-Tschechische Erklärung und der Zukunftsfonds

Erst 1997 gelang es, sich auf die Deutsch-Tschechische Erklärung zu einigen, einen „Reiseplan“, der für beide Seiten einigermaßen akzeptabel war. Auf ein allzu günstiges Klima in den obersten Etagen konnte sich bei dieser mühseligen Arbeit auf der Brache der deutsch-tschechischen Aussöhnung keine der beiden Seiten verlassen. Günter Verheugen, damals SPD-Abgeordneter im Deutschen Bundestag und später EU-Kommissar für Erweiterung, erinnert sich, wie zurückhaltend Bundeskanzler Helmut Kohl sich damals aus Rücksicht auf die bayerische CSU und ihre sudetendeutsche Klientel zu Verhandlungen der Deklaration verhielt. Und wie der damalige Ministerpräsident Václav Klaus Verheugen unumwunden sagte, er werde die Erklärung nicht unterschreiben, solange er nicht die Sicherheit habe, dass die sozialdemokratische Opposition ihn nicht vor den Wahlen als Politiker brandmarken würde, der sich zu wenig für die tschechischen Interessen einsetzt. „Er sagte mir, es sind Ihre Freunde, also sprechen

Sie mit ihnen“, erinnert sich Verheugen und setzt hinzu, das habe er damals wirklich versucht. Und am Ende, nach vielen Gesprächen mit Miloš Zeman und anderen Sozialdemokraten, sei es ihm auch gelungen, die Opposition davon zu überzeugen, diese Karte im Wahlkampf gegen die Regierung Klaus nicht zu ziehen: „Ich spreche davon kaum, aber gerade jetzt, weil Milos Zeman inzwischen umstritten ist, ist es mir wichtig zu vermerken, dass er sich in dieser Frage als ein großer europäischer Staatsmann erwiesen hat“.

Jenseits der Verpflichtung, trotz eines unterschiedlichen Blicks auf die gemeinsame Geschichte konstruktiv zusammenzuarbeiten, hatte die Erklärung auch noch ein ganz praktisches Ergebnis, und zwar die Errichtung eines gemeinsam finanzierten Fonds. Dieser sollte Projekte unterstützen, die in beiderseitigem Interesse lagen, wobei die beiden ersten bereits im Text der Erklärung definiert wurden: Hilfe für die tschechischen Opfer des Nationalsozialismus und die Schaffung eines deutsch-tschechischen Gesprächsforums. Letzteres war vor allem der deutschen Seite wichtig, der logischerweise daran gelegen war, von Anfang an Vertreter der Sudetendeutschen in den gemeinsamen Dialog einzubinden. Tschechische Priorität war dagegen die Hilfe für die Opfer des Nationalsozialismus, die aufgrund des Alters der Überlebenden vor allem schnell kommen musste. Schon bei der Aushandlung der Erklärung zeigte sich allerdings, dass sich die Vorstellungen beider Seiten hinsichtlich der Form der Kompensation diametral unterschieden. Aufgrund der deutschen Gesetzgebung, derzufolge die individuelle Entschädigung von NS-Opfern 1969 geendet hatte, wollte Berlin Aufenthalte in Altersheimen oder Sanatorien und ärztliche Pflege finanzieren. Die Organisationen der tschechischen Opfer des Nationalsozialismus forderten jedoch direkte Zahlungen. Und es war Sache der tschechischen und deutschen Teams, die über die Konstruktion und das Funktionieren des Fonds verhandelten, damit irgendwie fertig zu werden.

Im tschechischen Falle sah dieses Verhandlungsteam jedoch ein wenig atypisch aus. Der damalige Außenminister Zieleniec hatte die Diplomaten Edita Hrdá, Jiří Šitler und Tomáš Kafka delegiert, die damals um die 30 Jahre alt waren und, wie sich einer der beiden ersten Geschäftsführer des Fonds, Tomáš Kafka, erinnert, neben ihren deutschen Kollegen, allesamt erfahrene Ministerialbeamten, „wie eine Juniormannschaft“ wirkten. Psychologisch gesehen war das allerdings von tschechischer Seite kein schlechter Schachzug. Die Generation der Dreißigjährigen, die in der zweiten Hälfte der Neunziger Jahre die tschechische Diplomatie dominierte, war damals noch vom revolutionären Elan von 1989 beflügelt und hatte Mut zum Risiko. Vor allem aber war sie nicht – jedenfalls nicht direkt - von antideutschen Vorurteilen belastet. Für das deutsche Verhandlungsteam, das über langjährige diplomatische Routine verfügte, dürfte das eine wohl zunächst irritierende, aber zumindest erfrischende Erfahrung gewesen sein.

Entschädigung von NS-Opfern

Ganz sicher ist aber, dass dem tschechischen Verhandlungsteam ohne die Bereitschaft und die effektive Hilfe einiger bedeutender deutscher Politiker niemals sein Husarenstück gelungen wäre. Nämlich,

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

chem Stránským, předsedou Svazu osvobozených politických vězňů, s německým poslancem za CSU Christianem Schmidtem, a s Antje Vollmerovou, v té době místopředsedkyní Spolkového sněmu za Stranu zelených, povedlo ten gordický uzel rozetnout, když Christian Schmidt prohlásil, že se to bude jmenovat „humanitární gesto“. Žádné odškodnění, ale výraz morální satisfakce.

Konečná verze názvu je však „sociální projekt“ a podle Tomáše Kafky přišla inspirace „snad odněkud ze sudetoněmeckých kruhů“. Na tom, že se projekt podařilo ve Spolkovém sněmu prosadit, má každopádně lví podíl Günter Verheugen, tehdy poslanec za opoziční sociální demokracii: „Z obou stran byla patrná velká snaha postavit česko-německé vztahy na perspektivní základnu a akceptovat za pomoci Česko-německého fondu budoucnosti nějakou formu náhrad. Ale požadavek individuálního odškodnění se ukázal být velkou překážkou, protože to kancléř Kohl striktně odmítal akceptovat s ohledem na svazy vyhnanců,“ říká Günter Verheugen. A dodává, že se dostal do role zprostředkovatele, protože měl dobré kontakty k české vládě i k parlamentu, a také ke svazům obětí nacismu, k židovské obci i ke Svazu nuceně nasazených. „Bylo mi jasné, že je třeba nalézt takové řešení, aby oběti mohly žít alespoň bez materiálních starostí. Bylo evidentní, že sociální projekt by mohl být sice skrovnou, ale přece jen kompenzací Kohlem odmítaného individuálního odškodnění. Prosadit to bylo obtížné. Vzpomínám si, že jsem pozval zástupce svazů obětí nacismu, staré muže,* na zasedání Spolkového sněmu v den, kdy jsme prosadili do programu rozpravu o česko-německých vztazích. A že se tehdejší ministr zahraničí Klaus Kinkel zdráhal tuto delegaci přijmout. Tak jsem její členy usadil do první řady, vzal jsem si slovo, přivítal každého jménem, poprosil ho, aby povstal, a v krátkosti jsem vylíčil jeho životní osud. A pak jsem řekl: ‚Pane Kinkele, a tyto lidi se zdráháte přijmout? Jak si to zodpovíte?‘ A sotva jsem se vrátil na své místo, už jsem dostal od ministra zahraničí zprávu, že je přijme. To byl velký průlom, pak už jsme mohli zařadit tuto sociální komponentu do Fondu budoucnosti, a pokud vím, fungovalo to velice dobře.“

Ohledy na odsunuté české Němce však neměl tenkrát, při jednáních o podobě sociálního projektu, jen Helmut Kohl. Ani čeští politici, kteří byli u vyjednávání deklarace, neměli chuť brát se za odškodnění obětí nacismu. „Potíže byly i na české straně, nelíbilo se to Vondrovi (Alexandr Vondra byl tehdy jako první náměstek ministra zahraničí hlavní vyjednaváč Česko-německé deklarace), ale ani Václavu Havlovi. Zdůrazňovali, že deklarace má přednost. Báli se komplikací kvůli možným ná-

rokům sudetských Němců,“ vzpomíná Tomáš Kraus a dodává, že v první verzi deklarace se o nápravě křivd na obětech nacismu nemluvalo vůbec. Teprve když jejich zástupci prohlásili, že se v tom případě nezúčastní slavnostního podpisu deklarace a obrátí se na veřejnost, dostala se do textu věta, že projekty Fondu budoucnosti mají být „ku prospěchu především obětem nacionálně socialistického násilí“.

A tak tomu v prvním roce fungování Fondu budoucnosti skutečně bylo. Na sociální projekt, rozpočítaný na deset let, bylo vyčleněno 90 milionů marek, tedy víc než polovina peněz, které obě země do fondu vložily. A hned v roce 1998 z něj přes 7 000 lidí začalo každý rok dostávat pravidelnou částku, použitelnou podle jejich vlastních potřeb. „Celková roční částka byla zastropovaná,“ říká Tomáš Kafka, „a o tom, kdo a kolik je oprávněn z ní čerpat, musely rozhodovat svazy obětí, zejména Oldřich Stránský spolu s Židovskou obcí.“

Důvěra na prvním místě

Nad vším bděla paritně zastoupená osmičlenná správní rada fondu, v níž z české strany byli, jak to Tomáš Kafka formuloval, „vstřícní a umírnění lidé“, konkrétně někdejší ministryně spravedlnosti a první polistopadová předsedkyně České národní rady Dagmar Burešová, Miroslav Kunštát z Univerzity Karlovy, bývalý velvyslanec v Izraeli Miloš Pojar, a evangelický duchovní Miloš Rejchrt. Německá strana delegovala tehdy do správní rady velvyslance v Praze Antona Roßbacha, poslance za FDP Maxe Stadlera, předsedu bavorského parlamentu Johanna Böhma a šéfa sociálně demokratické Seligerovy obce Volkmaru Gaberta. Poslední dva členové správní rady se narodili v předválečném Československu, odkud Volkmar Gabert v roce 1939 emigroval před Hitlerem a Johann Böhm šel do odsunu, když mu bylo osm. Spolu s Tomášem Kafkou řídil sekretariát fondu Herbert Werner, někdejší poslanec Spolkového sněmu za CDU, který se za války narodil rovněž v Čechách, v Teplicích-Šanově, a bylo mu pět, když ho s jeho rodinou vyhnali. Bylo jasné, že úspěch Fondu budoucnosti záležel především na tom, zda budou členové správní rady schopni se rychle dohodnout. Šlo nejen o prestiž fondu. Šlo také o hodně peněz. A byl to zřejmě právě sudetoněmecký element, který měl na celkovou atmosféru ve správní radě fondu pozitivní vliv. Miloš Rejchrt vzpomíná, jak získal dojem, že Johann Böhm i Volkmar Gabert „mají v nejlepším slova smyslu emotivní vztah k celé té problematice, protože domov je pro ně silná veličina. Silnější než třeba pro mne“. Johannu Böhmovi zase utkvělo v paměti, jak mu

dass Deutschland am Ende individuellen Zahlungen für tschechische Opfer des Nationalsozialismus zustimmte, ohne darin einen Konflikt mit der deutschen Gesetzgebung zu sehen. Tomáš Kraus, Sekretär der Föderation jüdischer Gemeinden, erinnert sich, wie es in einer Prager Kneipe, wo er mit dem Vorsitzenden der Vereinigung befreiter politischer Häftlinge Oldřich Stránský, dem deutschen CSU-Abgeordneten Christian Schmidt und der Grünen-Politikerin und damaligen Vizepräsidentin des Deutschen Bundestags Antje Vollmer, beisammensaß, gelang, diesen gordischen Knoten zu durchschlagen, indem Christian Schmidt verkündete, dass man die Sache als „humanitäre Geste“ bezeichnen werde. Keine Entschädigung, sondern ein Ausdruck moralischer Genugtuung.

Die offizielle Bezeichnung war schließlich „Sozialprojekt“ und die Inspiration dazu kam, wie Tomáš Kafka berichtet, „wohl aus sudenteutschen Kreisen“. Den Löwenanteil daran, dass es gelang, das Projekt im Bundestag durchzusetzen, hat aber auf jeden Fall Günter Verheugen, der damals Abgeordneter der oppositionellen Sozialdemokraten war: „Die Bereitschaft auf beiden Seiten war sehr groß, das deutsch-tschechische Verhältnis auf eine zukunftssträchtige Grundlage zu stellen und mit Hilfe des Zukunftsfonds eine Form von Wiedergutmachung zu akzeptieren, aber die individuelle Entschädigung erwies sich als großes Hindernis, weil der Kanzler Kohl es strikt ablehnte, dies mit Rücksicht auf Vertriebenenverbände zu akzeptieren“. Verheugen fügt hinzu, dass ihm die Rolle des Vermittlers zukam, weil er über gute Kontakte zur tschechischen Regierung und zum Parlament, aber auch zu den Verbänden der Opfer des Nationalsozialismus, zur jüdischen Gemeinde und zum Verband der ehemaligen Zwangsarbeiter verfügte: „Mir war klar, dass eine Lösung gefunden sein musste, dass die Opfer zumindest ohne materielle Sorgen sind. Es war offensichtlich, dass das Sozialprojekt eine zwar bescheidene, aber doch Kompensation der von Kohl abgelehnten Wiedergutmachung sein könnte. Dies durchzusetzen, war allerdings nicht leicht. Ich erinnere mich, dass ich die Vertreter der Opferverbände, alte Männer*, nach Bonn zu einer Sitzung des Bundestags an dem Tag eingeladen habe, als wir das deutsch-tschechische Verhältnis auf die Tagesordnung gebracht hatten, und dass sich der Außenminister Klaus Kinkel geweigert hatte, diese Delegation zu empfangen. Daraufhin habe ich die Delegationsmitglieder in die erste Reihe platziert, habe ich ihre Namen genannt, sie gebeten aufzustehen, und kurz ihre Lebensgeschichte geschildert. Und dann habe ich gesagt: Herr Kinkel, und mit diesen Menschen weigern Sie sich zu sprechen? Wie können Sie das verantworten? Und kaum saß ich auf meinem Platz, schon kriegte ich einen Zettel vom Außenminister, dass er sie empfängt. Das war der große Durchbruch, dann konnten wir die soziale Komponente in den Zukunftsfonds einbauen und soweit ich weiß, hat es sehr gut funktioniert.“

Sorgen um die Seelenlage der vertriebenen böhmischen Deutschen hatte jedoch bei den damaligen Verhandlungen über das Sozialprojekt nicht nur Helmut Kohl. Auch die tschechischen Politiker, die an den Verhandlungen über die Erklärung teilnahmen, hatten wenig Lust, die Entschädigung der NS-Opfer anzugehen. „Auch auf tschechischer Seite gab es Schwierigkeiten, Vondra gefiel die Sache nicht (Alexandr Von-

dra als erster Stellvertreter des Außenministers war damals Hauptverhandlungsführer bei der Deutsch-Tschechischen Erklärung), und Václav Havel auch nicht. Beide betonten, die Erklärung habe Vorrang. Man fürchtete Komplikationen aufgrund möglicher Ansprüche von Sudetendeutschen“, erinnert sich Tomáš Kraus und fügt hinzu, dass in der ersten Version der Erklärung von einem Ausgleich des an den Opfern des Nationalsozialismus begangenen Unrechts überhaupt nicht die Rede war. Erst als deren Vertreter ankündigten, in diesem Falle der feierlichen Unterzeichnung der Deklaration fernzubleiben und an die Öffentlichkeit zu gehen, wurde der Satz in den Text aufgenommen, dass die Projekte des Zukunftsfonds „vor allem den Opfern nationalsozialistischer Gewalt zum Vorteil gereichen“ sollten.

Und so war es dann im ersten Jahr des Zukunftsfonds auch wirklich. Für das auf zehn Jahre angelegte Sozialprojekt wurden 90 Millionen Mark bereitgestellt, also mehr als die Hälfte des Geldes, das beide Länder in den Fond eingezahlt hatten. Und gleich 1998 begann man mit der jährlichen Auszahlung eines regelmäßigen Betrages an über 7.000 Menschen, den diese nach ihren eigenen Bedürfnissen verwenden konnten. „Die Höhe des jährlichen Betrags war gedeckelt“ sagt Tomáš Kafka, „und darüber, wer berechtigt war und wie viel er bekommen sollte, mussten die Opferverbände entscheiden, allen voran Oldřich Stránský und die jüdische Gemeinde.“

Vertrauen an erster Stelle

All das wurde von dem paritätisch besetzten, achtköpfigen Verwaltungsrat des Fonds beaufsichtigt, in dem auf tschechischer Seite, wie es Tomáš Kafka formuliert hat, „entgegenkommende, moderate Leute“ saßen: Dagmar Burešová, einstige Justizministerin und erste Präsidentin des Nationalrats nach dem November 1989, Miroslav Kunštát von der Karlsuniversität, Miloš Pojar, ehemaliger Botschafter in Israel, und der evangelische Geistliche Miloš Rejchrt. Von deutscher Seite wurden damals der Prager Botschafter Anton Rossbach, der liberale Abgeordnete Max Stadler, der Präsident des bayerischen Landtages Johann Böhm und der Vorstand der sozialdemokratischen Seligergemeinde Volkmar Gabert delegiert. Die beiden letztgenannten Mitglieder des Verwaltungsrats waren vor dem Krieg in der Tschechoslowakei geboren worden, von wo Volkmar Gabert 1939 vor Hitler ins Exil floh und Johann Böhm mit acht Jahren die Vertreibung erlebte. Tomáš Kafka und Herbert Werner, ein ehemaliger CDU-Bundestagsabgeordneter, der ebenfalls während des Krieges in Teplice-Šanov in Böhmen geboren worden war und der fünf Jahre alt war, als er und seine Familie vertrieben wurden, leiteten das Sekretariat des Fonds gemeinsam.

Es war klar, dass der Erfolg des Zukunftsfonds vor allem davon abhing, ob die Mitglieder des Verwaltungsrats in der Lage sein würden, sich schnell zu einigen. Nicht nur das Prestige des Fonds stand auf dem Spiel, sondern auch viel Geld. Und wahrscheinlich war es gerade das sudetendeutsche Element, das die Gesamtatmosphäre im Verwaltungsrat positiv beeinflusste. Miloš Rejchrt erinnert sich, wie er den Eindruck hatte, dass Johann Böhm und auch Volkmar Gabert „im besten Sinne des Wortes einen emotionalen Bezug zu der gesamten The-

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti

Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

bývalo českých členů správní rady líto, protože vždycky, když správní rada zasedala v České republice, čekali na ně novináři už za dveřmi, aby je zasypali otázkami. „Vždycky jsem si říkal, Bože, oni jsou pod takovým tlakem, nespustí je z očí. V jejich kůži bych rozhodně být nechtěl. To o nás se z německé strany nikdo nestaral. Mohli jsme to dělat, jak jsme chtěli.“ Také oba spolutvůrci sekretariátu si vytvořili dobrý vztah, a nakonec se Herbert Werner, jehož matka, jak to líčí Tomáš Kafka, „nemohla přijít Čechům na jméno, ale brečela při české státní hymně,“ naučil česky a svého o generaci mladšího kolegu „skoro vzal do rodiny.“

Každopádně se vedení fondu rychle podařilo pracovat jako jeden tým. Nikdy se nestalo, jak to charakterizoval Miloš Rejchrt, že by se česká strana „na Němce nějak domlouvala“. Podle slov Tomáše Kafky se stávalo, že když se v Německu mělo něco vyjednávat na expertní úrovni, jel tam on s mandátem německých členů. A když se v přípravných jednáních diskutovalo s německými poslanci o vyjednávací strategii, seděl v české delegaci Herbert Werner. „Bylo důležité, abychom dali německé straně najevo, že nic neskrýváme. Že jsme transparentní a máme k sobě důvěru,“ říká Tomáš Kafka. A s úsměvem dodává: „Od začátku jsme chtěli, abychom to leninské ‚Důvěřuj, ale prověřuj‘, dostali do roviny ‚Prověřuj, ale důvěřuj‘.“

Sudetští Němci

Obavy českých politiků, že by otázka odškodnění českých obětí nacismu zkomplikovala jednání o Česko-německé deklaraci, protože by pak německá strana položila na stůl požadavky odsunutých sudetských Němců, se tedy ukázaly jako liché. Bývalý europoslanec a nynější mluvčí Sudetoněmeckého krajanského sdružení, Bernd Posselt, naopak říká, že v tomto ohledu nebyla o nějakém „junktim“ nikdy řeč ani mezi sudetoněmeckými „hardlinery“. Zároveň ale všichni doufali, že by mohlo z české strany dojít alespoň k odškodnění vyhnaných sudetských Němců v některých obzvláště nespravedlivých a krutých případech. Zástupci sudetoněmeckých sociálních projektů Ackermannovy i Seligerovy obce o tom podle Bernda Posselta začali po schválení deklarace vyjednávat, ale, jak říká Christian Schmidt, „vstala otázka, podle jakých kategorií a podkladů by se to mělo dělat. Z mezinárodně právního hlediska hrál roli tzv. Lastenausgleich, zákon podle vnitroněmeckého práva, podle něhož dostali vyhnanci v Západním Německu finanční odškodnění od státu. V otázce, zda existuje nárok na kompenzace, se objevily námitky, že to přece bylo tímto zákonem vyrovnáno.“ Tomáš Kaf-

ka a Anton Roßbach jeli nicméně do Mnichova a vysvětlovali vedení sudetoněmeckých organizací, že ačkoliv jim nelze vůbec nic konkrétního slíbit, mohou se tyto organizace pokusit o předložení vlastního projektu. Ale že v tom případě by museli symbolické gesto, po kterém volají, nějak specifikovat a především se zaručit, jako to udělali zástupci organizací českých obětí nacismu, že jde o požadavek konečný. Nakonec ale skončily veškeré tyto sondáže dřív, než se cokoliv dohodlo.

„Tím sice fond mnohé zklamal,“ říká Bernd Posselt, „ale důležité bylo, že od začátku finančně podporoval masu projektů se sudetoněmeckou účastí.“ A ty měly v naprosté většině jedno společné: totiž snahu restaurovat kostely, hřbitovy a další památky, svědčící o tom, že české pohraničí, ve srovnání s českým vnitrozemím dodnes zbědované poválečným odsunem německého obyvatelstva, bylo kdysi kvetoucím regionem. „Nepamatuji se,“ říká Miloš Rejchrt, „že by se mezi těmito projekty objevil jediný, který by byl sporný nebo ožehavý. Třeba tím, že by to měl být památník vyhnání či něco podobného.“ Podle Antje Vollmerové, členky správní rady fondu v letech 2000–2005, bylo někdy těch „investic do nemovitostí“ až trochu moc, protože přednost měla podpora „živoucí spolupráce“. „Ale pro mnoho vyhnanců byla záchrana jejich kultury důležitá,“ říká Antje Vollmerová, „a to bylo něco, co Čechy udivovalo, protože se často obávali, že Němci budou chtít zpátky svůj majetek, domy a pole, ale ukázalo se, že jim jde o symboly, o dokumenty kultury, která dřív existovala.“

Porodní bolesti Diskusního fóra

Ve srovnání s rychlým startem sociálního projektu se druhý hlavní záměr Česko-německého fondu budoucnosti, totiž Diskusní fórum, propracovávalo k efektivní podobě podstatně obtížněji. Jeho řídicím orgánem byla koordinační rada, do níž obě vlády jmenovaly na dva roky po dvaceti členech. Co do politického mandátu se ale za jedním stolem sešla společnost značně nesourodá. Z německé strany tam byli z víc než poloviny zastoupeni politici takového kalibru, jako byl dlouholetý ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher, šéf saské vlády Kurt Biedenkopf, poslanci Spolkového sněmu Petra Ernstbergerová, Christian Schmidt, Antje Vollmerová, Günter Verheugen nebo náměstkyně ministerského předsedy bavorské vlády Barbara Stammová, ale také profilovaní zástupci Sudetoněmeckého krajanského sdružení, konkrétně někdejší bavorský ministr práce a sociálních věcí Franz Neubauer, poslanec Spolkového sněmu Fritz Wittmann, europoslanec Bernd Posselt a legen-

matik hatten, weil Heimat für sie eine starke Größe war. Wohl stärker als für mich.“

Johann Böhm wiederum weiß noch genau, wie leid ihm die tschechischen Mitglieder des Verwaltungsrats oft taten, weil ihnen immer, wenn der Rat in der Tschechischen Republik tagte, schon vor der Tür Journalisten auflauerten, um sie mit Fragen zu überschütten. „Ich habe immer gedacht, och Gott, die sind so unter Druck, die werden genau beobachtet, ich möchte nicht in ihrer Haut stecken. Auf deutscher Seite hat uns keiner Rechenschaft abverlangt. Wir konnten es machen, wie wir wollten.“

Auch die beiden Ko-Geschäftsführer des Sekretariats entwickelten eine gute Beziehung zueinander, und am Ende hatte Herbert Werner, dessen Mutter, wie Tomáš Kafka schildert, „die Tschechen nicht riechen konnte, aber bei der tschechischen Nationalhymne in Tränen ausbrach“, Tschechisch gelernt und seinen eine Generation jüngeren Kollegen „quasi in die Familie aufgenommen“.

Jedenfalls dauerte es nicht lange, bis die Leitung des Fonds als Team zusammenfand. So kam es, wie es Miloš Rejchrt charakterisierte, nie vor, dass die tschechische Seite „Absprachen gegen die Deutschen getroffen hätte“. Kafka zufolge kam es oft dazu, dass, wenn in Deutschland etwas auf Expertenebene besprochen werden sollte, er dort mit dem Mandat der deutschen Mitglieder hinfuhr. Und wenn in den Vorverhandlungen mit deutschen Abgeordneten über die Verhandlungsstrategie diskutiert wurde, saß in der tschechischen Delegation Herbert Werner. „Es war wichtig, der deutschen Seite deutlich zu machen, dass wir keine Geheimnisse hatten. Dass wir transparent arbeiten und einander vertrauen“, sagt Tomáš Kafka. Und setzt lächelnd hinzu: „Wir wollten von Anfang an Lenins ‚Vertrauen ist gut, Kontrolle ist besser‘ auf die Ebene ‚Kontrolle ist gut, aber Vertrauen ist besser‘ heben.“

Die Sudetendeutschen

Die Befürchtungen tschechischer Politiker, die Frage der Entschädigung der tschechischen Opfer des Nationalsozialismus werde die Verhandlung der Deutsch-Tschechischen Erklärung komplizieren, weil die deutsche Seite dann die Forderungen der sudetendeutschen Vertriebenen auf den Tisch legen würde, erwiesen sich also als unbegründet. Bernd Posselt, ehemaliger Europaabgeordneter und gegenwärtig Sprecher der Sudetendeutschen Landsmannschaft, sagt im Gegenteil, dass in dieser Hinsicht nie von einem „Junktim“ die Rede gewesen sei, nicht einmal unter sudetendeutschen „Hardlinern“. Zugleich hofften aber alle, dass es von tschechischer Seite wenigstens zur Entschädigung der vertriebenen Sudetendeutschen in einigen besonders ungerechten und grausamen Fällen kommen würde. Posselt zufolge begannen die Vertreter der sudetendeutschen sozialen Projekte der Ackermann- und der Seligergemeinde darüber nach der Verabschiedung der Deklaration zu verhandeln. Allerdings, wie Christian Schmidt sagt, tauchte da „die Frage auf, nach welchen Kategorisierungen und Unterlagen das gemacht werden sollte. Rechtlich spielte da auch das Lastenausgleichsrecht eine Rolle, ein Gesetz nach innerdeutschem Recht, wonach die Vertriebenen in Westdeutschland von der Bundesrepublik Deutschland für ihre zurückgelassenen Ver-

mögenswerte eine finanzielle Entschädigung bekommen hatten. Bei der Frage, ob ein Kompensationsanspruch besteht, kamen Einsprüche, dass es doch mit dem Lastenausgleich abgegolten war. Das war natürlich so nicht zutreffend, letztendlich hat nun Deutschland den betroffenen Vertriebenen einen Fixbetrag zugewendet.“

Tomáš Kafka und Anton Rossbach fuhren dennoch nach München und erklärten der Führung der sudetendeutschen Organisationen, dass, obwohl der Fonds ihnen keine konkrete Versprechungen machen könne, diese versuchen könnten, eigene Projekte vorzulegen. Dass sie in dem Fall aber die symbolische Geste, nach der sie riefen, weiter spezifizieren und vor allem, ebenso wie es die Vertreter der Organisationen der tschechischen Opfer des Nationalsozialismus taten, garantieren müssten, dass es sich um eine letztmalige Forderung handele. Schließlich versandeten alle diese Sondierungen, bevor irgendetwas beschlossen worden war.

„Dadurch enttäuschte der Fonds zwar viele“, sagt Posselt, „aber wichtig war, dass er von Anfang an massenhaft Projekte mit sudetendeutscher Beteiligung unterstützte.“ Diese hatten in der überwiegenden Mehrzahl eines gemeinsam, und zwar die Bemühung Kirchen, Friedhöfe und andere Denkmäler zu restaurieren, die davon zeugten, dass das tschechische Grenzgebiet, das im Vergleich mit dem Landesinneren bis heute von der Vertreibung der deutschen Bevölkerung nach dem Krieg gezeichnet ist, einst eine blühende Region war. „Ich kann mich nicht erinnern“, sagt Miloš Rejchrt, „dass unter diesen Projekten auch nur ein einziges war, das strittig oder heikel gewesen wäre. Etwa ein Vertreibungsdenkmal oder ähnliches“. Antje Vollmer, die von 2000 bis 2005 im Verwaltungsrat des Fonds saß, sagt, es habe beinahe ein bisschen zu viele derartige „Investitionen in Immobilien“ gegeben, denn schließlich hatte die Unterstützung „lebendiger Zusammenarbeit“ Vorrang: „Aber für viele Vertriebene war die Rettung ihrer Kultur wichtig. Und das war durchaus etwas, was die Tschechen verwundert hat, weil sie oft fürchteten, jetzt kommen wieder die Deutschen und werden ihren Grund und Boden zurückhaben wollen. Aber es stellte sich heraus, dass es ihnen vor allem um Kulturmerkmale ging, um Dokumente einer früher existierenden Kultur.“

Die Geburtswehen des Gesprächsforums

Im Vergleich mit dem schnellen Start des Sozialprojekts brauchte die zweite Hauptaufgabe des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, das Gesprächsforum, bedeutend länger, um zu einer effektiven Form zu finden. Sein Leitungsorgan war ein Koordinierungsrat, in den beide Regierungen für zwei Jahre jeweils 20 Mitglieder ernannten. Was das politische Mandat betraf, fand sich allerdings eine äußerst inhomogene Gesellschaft an einem Tisch zusammen. Auf deutscher Seite bestand sie zu mehr als der Hälfte aus Politikern vom Kaliber des langjährigen Außenministers Hans Dietrich Genscher, dem sächsischen Regierungschef Kurt Biedenkopf, den Bundestagsabgeordneten Petra Ernstberger, Christian Schmidt, Antje Vollmer, Günter Verheugen oder Barbara Stamm, der Stellvertreterin des Chefs der bayerischen Landesregierung. Aber auch aus profilierten Vertretern der Sudetendeutschen Landsmannschaft, dem einstigen bayrischen Minister für

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

dární prezident Spolkového pracovního úřadu křesťanský demokrat Josef Stingl. Kromě Bernda Posselta měli všichni tři jmenovaní osobní zkušenost s odsunem.

Českou politickou scénu tam naproti tomu reprezentovali všeho všudy dva poslanci, sociální demokrat Vladimír Laštůvka a Jiří Payne z ODS. A ovšem Pavel Tigrid, žurnalistická legenda československého exilu a v letech 1994–1996 ministr kultury, který se stal za českou stranu předsedou koordinační rady. Jeho německým protějškem byl Günter Verheugen, vstřícný vůči Čechům už od studentských let, kdy ho v roce 1968 nadchlo pražské jaro.

Už z tohoto složení je na první pohled zřejmé, jak rozdílná byla očekávání, která vlády obou zemí s vytvořením Diskusního fóra spojovaly. Berlín v něm viděl možnost, jak zapojit alespoň na polooficiální politické rovině do česko-německého dialogu ty své občany, kterých se smíření mezi Čechy a Němci bezprostředně týká. Jenže přesně tomu se Praha z obav před možnými majetkovými nároky sudetských Němců od listopadu 1989 konsekvntně vyhýbala. Oficiální zdůvodnění přitom znělo, že česká vláda přece může jednat pouze s německou vládou a ne „s nějakým spolkem“.

Tímto přístupem k Diskusnímu fóru tak Praha promarnila jedinečnou příležitost, jak se bez ztráty tváře zbavit historického břemene poválečných dekretů. Ty svým důrazem na kolektivní vinu českých Němců a na princip, že etnická čistka nebyla bezprávím, nejen že odsuzují dodnes každou novou generaci k osudu kompliců našich předků, ale škodí českým občanům i zcela konkrétně. V roce 2009 podmínil například Václav Klaus ratifikaci Lisabonské smlouvy výjimkou z Listiny základních práv Evropské unie s tím, že by se jinak sudetští Němci soudili s ČR o svůj majetek. Ve skutečnosti by ale „Klausova klausule“ dopadla jen na české občany, kterým by znemožnila domáhat se svých sociálních práv u Evropského soudu. Snahám české diplomacie ji v Evropském parlamentu prosadit učinil přítrž teprve Bohuslav Sobotka o pět let později. Mezitím ani potom se s ČR samozřejmě nesoudil o majetek ani jediný odsunutý Němec.

Kvůli neochotě českých politiků zneškodnit strašáka údajných sudetoněmeckých nároků tak v koordinační radě Česko-německého diskusního fóra měli z české strany převahu zástupci obětí nacismu, národnostních menšin, historiků a osobností z občanské společnosti. A faktem je, že v první fázi se debaty podobaly spíš skupinové psychoterapii než konstruktivnímu dialogu.

Günter Verheugen říká, že začátky Diskusního fóra pro něj byly „trochu zklamáním“, protože nic nepřinesly. Antje Vollmerové

se počáteční diskuse jevily jako spíše „konfrontativní a poučovatelské“, nikoli na úrovni jako rovný s rovným: „Často jsem říkala, lidi, vaším úkolem není hádat se o vlastní stanoviska, ale zprostředkovávat a snažit se porozumět druhé straně. Fond budoucnosti se svými projekty pracoval na usmíření sice tichým, ale praktičtější způsobem. Mnohdy je lepší něco konkrétně udělat, i kdyby to měla být oprava kostela.“

Tomáš Kraus si vzpomíná, jak se v koordinační radě na počátku objevili z české strany „hardlineři, kteří do toho šli“, ale dodává, že to bylo vlastně dobře, protože se „upustilo napětí pod povrchem a byl klid“. Bernd Posselt říká, že jako první s nimi, představiteli sudetských Němců, v koordinační radě navazovali kontakt ti, kteří zažili válečné utrpení na vlastní kůži. Zástupci svazů obětí nacismu, Židů, Romů, nuceně nasazených. „Ale byli tam i lidé, na české i na německé straně, kteří nám na začátku nechťeli ani podat ruku,“ dodává mluvčí Sudetoněmeckého krajanského sdružení Bernd Posselt. Ve snaze ulámat hroty požádal Pavel Tigrid historiky, aby vypracovali právní rozbor poválečného zacházení s menšinami v Evropě. „Neshodli se a celé to krachlo, Pavel z toho byl nešťastný,“ vzpomíná Tomáš Kraus.

Tigridův záměr vyšel až na druhý pokus, ale to už byl jeho nástupcem v čele koordinační rady Česko-německého diskusního fóra Otto Pick, který jako dítě jen o vlasek unikl holocaustu a po listopadu se vrátil z exilu do Prahy, aby zde vyměnil akademickou dráhu za působení na ministerstvu zahraničí. Čeští a němečtí historici pak dali dohromady publikaci srovnávající poválečné právní předpisy v evropských zemích. Vyplývalo z ní, jak říká exministr kultury Daniel Herman, který zpočátku reprezentoval v koordinační radě Biskupskou konferenci, že všude tam, kde se poválečná Evropa ocitla pod vlivem Moskvy, bylo s německými menšinami zacházeno na základě kolektivní viny, zatímco v demokratické části kontinentu se posuzovala individuální vina jejich jednotlivých příslušníků. Ke společnému výstupu se však, jak zdůrazňuje Tomáš Kraus, historici nedopracovali ani napodruhé.

Rozvíjení upřímného dialogu

Mezitím došlo k vystřízlivění účastníků česko-německého dialogu, opadly emoce a pod vedením spoluředitelů koordinační rady Otty Picka a sociálně demokratického poslance Hanse Martina Buryho se diskuse posunula věcným směrem. Podle Güntera Verheugena došlo ale k průlomů už na výroční konferenci v Drážďanech ještě v roce 1998, kdy se debaty dotkly jádra

Arbeit und Soziales Franz Neubauer, dem Bundestagsabgeordneten Fritz Wittmann, dem Europaabgeordneten Bernd Posselt und dem legendären Chef der Bundesanstalt für Arbeit, dem Christdemokraten Josef Stingl. Außer Posselt hatten sie alle persönliche Erfahrung mit der Vertreibung.

Die tschechische politische Szene wurde dagegen lediglich durch zwei Abgeordnete repräsentiert, den Sozialdemokraten Vladimír Laštůvka und Jiří Payne von der ODS. Und natürlich durch Pavel Tigrid, den legendären Journalisten des tschechoslowakischen Exils, der in den Jahren 1994-96 Kulturminister war und nun für die tschechische Seite den Vorsitz des Koordinierungsrats übernahm. Sein deutsches Gegenstück war Günter Verheugen, der den Tschechen schon seit seiner Studienzeit aufgeschlossen gegenüberstand, als ihn 1968 der Prager Frühling begeistert hatte.

Schon diese Zusammensetzung verdeutlicht auf den ersten Blick, wie unterschiedlich die Erwartungen waren, die die Regierungen beider Länder an die Schaffung des Gesprächsforums knüpften. Berlin sah darin eine Möglichkeit, wenigstens auf halbamtlicher politischer Ebene diejenigen seiner Bürger in den deutsch-tschechischen Dialog einzubeziehen, die an der Aussöhnung zwischen Tschechen und Deutschen unmittelbar interessiert waren. Allerdings versuchte Prag aus Furcht vor möglichen sudetendeutschen Besitzansprüchen seit November 1989 genau dem konsequent auszuweichen. Die offizielle Begründung dafür lautete, die tschechische Regierung könne schließlich nur mit der deutschen Regierung verhandeln und nicht „mit irgendeinem Verein“.

Mit dieser Herangehensweise an das Gesprächsforum vertat Prag also die einzigartige Chance, sich ohne Gesichtsverlust der historischen Last der Nachkriegs-Dekrete zu entledigen. Indem diese die Kollektivschuld der böhmischen Deutschen betonen und das Prinzip vertreten, die ethnische Säuberung sei kein Unrecht gewesen, verurteilen sie nicht nur bis heute jede neue Generation zum Schicksal der Komplizenschaft mit ihren Vorfahren, sondern schaden den Bürgern Tschechiens auch ganz konkret. So machte z.B. Václav Klaus 2009 eine Ausnahmeklausel von der EU-Grundrechtscharta zur Bedingung für die Ratifizierungen des Vertrags von Lissabon, mit der Begründung, die Sudetendeutschen würden ansonsten in der Tschechischen Republik vor Gericht ihren Besitz erstreiten. Warhaftig wäre diese „Klaus-Klausel“ aber nur auf die Bürger Tschechiens zurückgefallen, denn sie hätte ihnen die Möglichkeit genommen, ihre sozialen Rechte vor dem Europäischen Gerichtshof einzuklagen. Erst fünf Jahre später stoppte Bohuslav Sobotka die Bemühungen der tschechischen Diplomatie, die Klausel im europäischen Parlament durchzusetzen. Selbstverständlich hat während dieser Zeit - und bis heute - kein einziger vertriebener Deutscher vor Gericht gegen die Tschechische Republik seinen Besitz eingeklagt.

Da die tschechischen Politiker nicht willens waren, mit dem Gespenst angeblicher sudetendeutscher Ansprüche aufzuräumen, waren im Koordinationsrat des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums auf tschechischer Seite überwiegend Repräsentanten der Opfer des Nationalsozialismus, der nationalen Minderheiten, Historiker und Persönlichkeiten der Zivilgesellschaft vertreten. Daher ähnelten die

Debatten in der ersten Phase mehr einer Gruppentherapie als einem konstruktiven Dialog.

Günter Verheugen erzählt, dass ihn die Anfänge des Diskussionsforums „ein bisschen enttäuscht“ hätten, weil sie nichts brachten. Antje Voller fand die anfänglichen Diskussionen eher „konfrontativ und belehrend“ und keinesfalls auf einer gleichberechtigten Ebene angesiedelt: „Oft habe ich gesagt, Leute, eure Aufgabe ist nicht, sich die eigenen Standpunkte um die Ohren zu hauen, sondern zu vermitteln und um Verständigung für die andere Seite zu werben. Der Zukunftsfonds hat mit seinen Projekten auf stillere Weise tatsächlich an praktischer Versöhnung gearbeitet. Manchmal ist es besser, etwas Praktisches und Sichtbares zu tun, und wenn es das Reparieren einer Kirche ist.“ Tomáš Kraus erinnert sich, wie im Koordinationsrat am Anfang auf tschechischer Seite „Hardliner“ auftraten, „die ganz schön zur Sache gingen“, führt aber aus, das sei eigentlich gut gewesen, weil es „die unterschwellige Spannung freisetzte und dann Ruhe war“. Bernd Posselt, der Sprecher der Sudetendeutschen Landsmannschaft, sagt, dass die ersten, die mit ihnen als den Vertretern der Sudetendeutschen im Koordinationsrat Kontakt aufnahmen, diejenigen waren, die die Leiden der Kriegszeit am eigenen Leib erfahren hatten: Vertreter der Verbände der Opfer des Nationalsozialismus, der Juden, der Roma und der Zwangsarbeiter. „Aber es gab dort auf tschechischer wie auf deutscher Seite auch Leute, die uns anfangs nicht einmal die Hand geben wollten.“ Bestrebt die Situation zu entschärfen bat Pavel Tigrid die Historiker, eine Analyse des Umgangs mit den Minderheiten in Europa nach dem Krieg unter rechtlichen Aspekten auszuarbeiten. „Sie konnten sich nicht einigen und das ganze ging den Bach runter, worüber Pavel unglücklich war“, erinnert sich Tomáš Kraus.

Tigrids Vorhaben wurde erst in einem zweiten Anlauf umgesetzt, als Otto Pick, der als Kind nur um Haaresbreite der Shoa entgangen und nach November 1989 aus dem Exil nach Prag zurückgekehrt war, um dort seine akademische Laufbahn gegen die Arbeit im Außenministerium zu vertauschen, bereits dessen Nachfolge an der Spitze des Koordinationsrats des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums angetreten hatte. Tschechische und deutsche Historiker stellten eine Publikation zusammen, in der die rechtlichen Vorschriften in den europäischen Ländern nach dem Krieg verglichen wurden. Dieser Vergleich ergab Ex-Kulturminister Daniel Herman zufolge, der anfangs als Repräsentant der Bischofskonferenz im Koordinationsrat saß, dass überall dort, wo Nachkriegs-Europa unter Moskauer Einfluss stand, der Umgang mit den deutschen Minderheiten vom Kollektivschuld-Denken geprägt war, während auf dem demokratischen Teil des Kontinents die individuelle Schuld der einzelnen Angehörigen dieser Minderheiten beurteilt wurde. Allerdings gelang es, wie Tomáš Kraus betont, den Histlorikern auch im zweiten Anlauf nicht, sich zu einem gemeinsamen Output durchzuarbeiten.

Die Entwicklung eines ehrlichen Dialogs

Unterdessen wurden die Teilnehmer des deutsch-tschechischen Dialogs nüchterner, die Emotionen legten sich und unter der gemeinsamen Leitung des Koordinationsrats durch Otto Pick und den sozialde-

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

oboustranných vztahů, protože se tam diskutovalo o aspektech budoucí integrace České republiky do Evropské unie.

Také Antje Vollmerová potvrzuje, že se z diskusí časem vyvinul poctivý a velmi upřímný dialog, zohledňující rozdílné aspekty. „Podle mne byly rozhovory na vysoké úrovni, už to nebylo tak, že by si někdo chtěl uzurpovat právo na pravdu a přesvědčovat o tom ostatní. Šlo opravdu o poctivé úsilí pochopit situaci v Evropě, která je v posledních letech obtížná. Dospělo se ke skutečnému dialogu, ke zvědavosti na stanovisko toho druhého a k ochotě pochybovat o stanovisku vlastním.“

Rovněž podle Bernda Posselta se Diskusní fórum osvědčilo: „Odvádělo dobrou práci vždy, když ho vlády nechaly na pokoji,“ říká a upřesňuje: „Vždycky, když Diskusní fórum konstruktivně pracovalo, pokoušely se ho vlády zkrotit a dát mu náhubek. A musím říci, že v takových případech ale byli vždycky na české straně lidé, kteří řekli, že tohle si nenecháme líbit. A vytvořili jsme pracovní skupiny, kde se diskutovalo o věcech, které by se bývaly měly probírat v grémiu,“ říká Bernd Posselt a dodává, že ke vměšování docházelo hlavně tehdy, když politici uložili vzájemné vztahy k ledu. „Konkrétně například po nástupu Václava Klause do funkce prezidenta. Dostali jsme se z toho až projevem premiéra Nečase v Bavorském sněmu,“ říká Bernd Posselt.

Dodejme, že Erik Tabery popisuje ve své knize Opuštěná společnost dotyčné období na přelomu tisíciletí jako velmi ostrou protiněmeckou kampaň, kterou rozjeli Václav Klaus a Miloš Zeman, když se jim nedařilo přesvědčit společnost o výhodách opoziční smlouvy: „V roce 2002 to chvilkami vypadalo jako po druhé světové válce, neustále se řešilo, co nám Němci provedli a co mají ještě za lubem. Debata byla o to vyostřenější, že si Češi na státní úrovni vůbec nechtěli připustit, že se po válce dopouštěli na Němcích bezpráví. (...) Naše nepřiznané černé svědomí nám po léta neumožňovalo dělat sebevědomou politiku, která by stavěla na dnešních vztazích a ne na minulosti.“** Pracovní skupina, vedená Berndem Posseltem a Milanem Horáčkem, někdejší europoslancem za německé Zelené, existuje dodnes a jmenuje se Dialog bez tabu. Probírají se tam kontroverzní historicko-politické otázky a analyzují se trendy, které by mohly do budoucna zatížit česko-německou spolupráci.

Za přínos považuje vytvoření pracovních skupin také Tomáš Kraus. Pracuje ve skupině Místa paměti, již se podařilo iniciovat projekt obnovy pražské kavárny Arco jako kulturně společenského centra židovské německojazyčné komunity v Praze první poloviny 20. století. Nově vznikla v rámci Diskusního fóra například i skupina zaměřená na ekonomiku a sociální dopady

hospodářských změn. Tedy na témata, jako je digitalizace nebo uprchlická krize, jejichž naléhavost bude růst každým rokem.

Na léta budoucí se chce v jubilejním dvacátém roce své existence Česko-německý fond budoucnosti zaměřit programově. Výmluvně o tom svědčí každoročně vypisované téma roku, které má být inspirací pro společné projekty. „Naděje na intenzivnější podporu mají v letošním roce česko-německé projekty soustředěné na rozvíjení společných vizí budoucnosti,“ vysvětluje současný český ředitel sekretariátu fondu, Tomáš Jelínek. „To ovšem neznamená, že minulost lze odškrtnout,“ dodává.

Podle Bernda Posselta je sice zásluhou fondu budoucnosti dnes vztah Němců i sudetských Němců k Čechům lepší než k mnohým jiným východním sousedům. Ale, jak dodává, „s procesem smíření a s porozuměním je to jako s manželstvím. Když se o vzájemné vztahy nepečuje, je konec. Viděli jsme to při krizi eura, kdy se v Řecku objevily náhle plakáty, znázorňující kancléřku Merkelovou jako Hitlera. Vidíme to i v Česku, kde se najednou šíří protiislámské resentimenty, ačkoliv války s Turky zuřily v Evropě před víc než 300 lety. Je evidentní, že se s každou novou generací musí začínat od nuly,“ říká Bernd Posselt. A dodává, že kdo chce spoluvytvářet budoucnost, musí se zabývat minulostí. „Udělat za ní tlustou čáru je totéž jako prohlásit, že nejvíc je budoucnosti schopen ten, kdo trpí amnézií.“

Johann Böhm, člen první správní rady fondu a jeden z mála ještě žijících českých Němců s osobní zkušeností s odsunem, se na výsledky dialogu po dvaceti letech dívá skeptičtěji: „Domníval jsem se, že Fond budoucnosti bude něco jako výhonek, který poroste a rozvíje se. Ale mám dojem, že se to nestalo. Opravdu otevřeně spolu vlastně nemluvíme dodnes. Pořád mezi námi něco zůstává.“

Historické hypotéky?

To „něco“ jsou Benešovy dekrety, v nichž byli českoslovenští Němci a Maďaři prohlášeni za státně nespolehlivé. Johann Böhm říká, že každý státní akt má automaticky zdání legality. A proto nesmí zůstat v platnosti nic, co zákonost porušuje. Z právního hlediska případl podle jeho názoru sudetoněmecký majetek už stejně českému státu na základě vypršení lhůt. Zrušení dekretů by tedy nemělo materiální důsledky. Mohlo by však nejen zhojit rány na duších těch, kteří odsun zažili a kvůli dekretům se mnozí z nich dodnes necítí v Česku vítáni, ale i v České republice by pomohlo odblokovat proces vyrovnávání se s minulostí. „Je to hypotéka, která zůstává na českých dějinách,“ říká Johann Böhm.

K podobnému závěru došel v roce 2002 i Pavel Tigrid, když v jednom z našich posledních rozhovorů poznamenal, že jako

mokratischen Abgeordneten Hans Martin Bury nahm die Diskussion allmählich eine sachlichere Richtung. Günter Verheugen zufolge war aber schon auf der Jahreskonferenz in Dresden 1998 ein Durchbruch erzielt worden, als die Debatten den Kern der beiderseitigen Beziehungen berührten, da über Aspekte einer zukünftigen Integration der Tschechischen Republik in die Europäische Union diskutiert wurde.

Auch Antje Vollmer bestätigt, dass sich die Diskussionen mit der Zeit zu einem ehrlichen und sehr aufrichtigen Dialog entwickelten, der unterschiedliche Aspekte berücksichtigte. „Ich empfand manche Gespräche auf hohem Niveau, es war nicht mehr so, dass die einen die Wahrheit gepachtet hatten und die anderen davon überzeugt werden mussten. Sondern es war wirklich ein aufrichtiges Ringen um das Begreifen der Situation in Europa, die gerade in letzten Jahren schwierig geworden ist. Es entwickelte sich ein wirklicher Dialog, eine Diskussionskultur und Neugier auf die Position des anderen und auch die Bereitschaft, sich selber in Frage stellen zu lassen.“

Bernd Posselt betont ebenfalls, dass das Gesprächsforum sich bewährt habe: „Immer dann, wenn die Regierungen es in Ruhe ließen, leistete es gute Arbeit“, sagt er und führt aus: „Immer, wenn das Gesprächsforum konstruktiv arbeitete, versuchten die Regierungen es zu zähmen und ihm einen Maulkorb zu verpassen. Und ich muss sagen, dass es aber in solchen Fällen auf der tschechischen Seite immer Leute gab, die sagten: Das lassen wir uns nicht gefallen. Und wir haben eine Arbeitsgruppe gegründet, in der über Sachen diskutiert wurde, die man eigentlich hätte im Gremium besprechen sollen.“ Zu Einmischungen sei es besonders dann gekommen, wenn die wechselseitigen Beziehungen von politischer Seite auf Eis gelegt wurden. „Konkret war das z. B. nach dem Amtsantritt von Václav Klaus als Präsident der Fall. Wir sind da erst durch die Rede von Premier Nečas im Bayerischen Landtag wieder herausgekommen.“

Es sei hinzugefügt, dass der betreffende Zeitraum um die Jahrtausendwende von Erik Tabery in seinem Buch Opuštěná společnost [Die verlassene Gesellschaft] als Zeit einer zugespitzten antideutschen Kampagne beschrieben wird, die Václav Klaus und Miloš Zeman entfesselten, als es ihnen nicht gelang, die tschechische Gesellschaft von den Vorteilen ihres Oppositionsvertrags zu überzeugen: „2002 sah es zeitweise aus wie nach dem Zweiten Weltkrieg, ständig war die Rede davon, was die Deutschen uns angetan hatten und was sie noch im Schilde führen könnten. Die Debatte wurde um so schärfer geführt, weil die Tschechen auf staatlicher Ebene einfach nicht wahrhaben wollten, dass sie nach dem Krieg ihrerseits Unrecht an den Deutschen begangen hatten. (...) Unser uneingestandenes schlechtes Gewissen machte es uns auf Jahre unmöglich, eine selbstbewusste Politik zu machen, die auf unsere heutigen Beziehungen aufbaut und nicht auf die Vergangenheit.“**

Die von Bernd Posselt und dem ehemaligen Europaabgeordneten der deutschen Grünen Milan Horáček geführte Arbeitsgruppe existiert noch heute und heißt „Dialog ohne Tabus“. Dort werden kontroverse historisch-politische Fragen besprochen und Trends analysiert, die sich in Zukunft als Belastung für die deutsch-tschechische Zusammenarbeit erweisen könnten.

Auch Tomáš Kraus hält die Einrichtung von Arbeitsgruppen für einen

Gewinn. Er arbeitet in der Gruppe „Erinnerungsorte“ mit, die ein Projekt initiiert hat, das sich der Wiederbelebung des Prager Café Arco, bekannt als kulturelles und gesellschaftliches Zentrum der jüdischen deutschsprachigen Community in Prag in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, verschrieben hat. Neu entstand aber im Rahmen des Gesprächsforums z.B. auch ein Gruppe, die sich mit Wirtschaft und den sozialen Folgen des ökonomischen Wandels beschäftigt. Mit Themen also wie der Digitalisierung oder der Flüchtlingskrise, deren Dringlichkeit weiter zunimmt.

In seinem Jubiläumsjahr, dem zwanzigsten Jahr seines Bestehens, will sich der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds programmatisch auf die Zukunft ausrichten. Davon zeugt beredt das jährlich ausgeschrieben Jahresthema, das sich als Inspiration für gemeinsame Projekte versteht. „Dieses Jahr können deutsch-tschechische Projekte, die sich auf die Entwicklung gemeinsamer Zukunftsvisionen konzentrieren, auf intensivere Unterstützung hoffen“, erklärt der derzeitige tschechische Geschäftsführer des Fonds, Tomáš Jelínek, und fügt hinzu: „Das bedeutet natürlich nicht, dass man die Vergangenheit abhaken kann.“

Bernd Posselt ist zwar der Ansicht, dass die Beziehung der Deutschen und der Sudetendeutschen zu den Tschechen dank des Zukunftsfonds heute besser sei als zu vielen anderen östlichen Nachbarn. Aber, fügt er hinzu, „mit dem Aussöhnungsprozess und der Verständigung ist es wie mit einer Ehe. Wenn man die Beziehung zueinander nicht pflegt, ist Schluss. Das hat man während der Eurokrise gesehen, als in Griechenland plötzlich Plakate auftauchten, die Kanzlerin Merkel als Hitler zeigten. Wir sehen das auch in Tschechien, wo sich auf einmal anti-islamische Ressentiments verbreiten, obwohl die Zeit, in der die Türkenkriege in Europa tobten, mehr als 300 Jahre her ist. Es ist evident, dass man mit jeder neuen Generation von Null beginnen muss. Wer gemeinsam die Zukunft gestalten will, muss bei der Vergangenheit anfangen. Einen dicken Strich darunter zu ziehen, ist, als ob man verkündet, derjenige sei am zukunftsfähigsten, der an Amnesie leidet.“

Johann Böhm, Mitglied des ersten Verwaltungsrats des Fonds und einer der wenigen noch lebenden böhmischen Deutschen, die auf persönliche Erfahrung mit der Vertreibung zurückblicken können, sieht die Ergebnisse des Dialogs nach zwanzig Jahren skeptischer: „Ich bin davon ausgegangen, dass der Zukunftsfonds so etwas wie ein Keimling sein könnte, der sich entfaltet und sich verbreitet. Aber ich habe den Eindruck gewonnen, dass es nicht gelungen ist. Wirklich offen sprechen wir bis heute nicht miteinander. Etwas bleibt zwischen uns“.

Historische Hypotheken?

Dieses „Etwas“ sind die Beneš-Dekrete, in denen die tschechoslowakischen Deutschen und Ungarn als „staatlich unzuverlässig“ deklariert wurden. Böhm sagt, dass jeder staatliche Akt automatisch den Anschein von Legalität besitze. Und von daher dürfe nichts in Kraft bleiben, was die Legalität verletzte. Rechtlich gesehen sei der sudetendeutsche Besitz aufgrund des Ablaufens von Fristen sowieso bereits dem tschechischen Staat zugefallen. Die Aufhebung der Dekrete hätte von daher keine materiellen Folgen. Sie könnte jedoch nicht

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti

Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

český katolík židovského původu s rodinnou zkušeností holocaustu, a také jako dlouholetý exulant a politik doufal, že se mu podaří zanechat v česko-německých vztazích výraznější stopu. Například v podobě jednoznačnějšího dokumentu než je česko-německá deklarace, která obsahuje různé možnosti výkladu odsunu, založeného na nepřipustném principu kolektivní viny.

Faktem je, že jakkoli čeští politici odbývají poválečné dekrety prezidenta republiky jako „vyhaslé“, dodnes kolují na sociálních sítích a v e-mailech pod chytlavým názvem „Co se Čechům zatajuje“ překroucené polopravdy a mýty, které mají dokázat, že česká strana je v poválečném odsunu naprosto nevinně, protože si to „všechno vymyslel britský premiér Chamberlain a přesvědčil o tom v létě 1945, na konferenci v Postupimi, Spojené státy i Sovětský svaz, takže prezident Beneš proti tomu nemohl nic dělat“.^{***}

Jedna hypotéka však zůstává nejen na českých dějinách, ale i na Fondu budoucnosti. Týká se občanů České republiky, kteří patří ke zdejší německé menšině. Bylo jich na dvě stě tisíc a po válce sice směli v Československu zůstat, ale de facto jako občané druhé kategorie. Zprvu dokonce bez československého občanství, odňatého příslušným poválečným dekretem. Po listopadu 1989 nedostali zpátky svůj majetek ani odškodnění za nucené práce, které museli v prvních poválečných letech v Československu vykonávat, aniž by jim bylo toto období započítáno do důchodů. Stát jim odňal vysokoškolské tituly a jejich děti zažívaly ve školách perzekuci. Někde, vzpomíná si Daniel Herman, nesměly například dostávat jedničky.

Na otázku, zda se vůbec někdy Fond budoucnosti zabýval nápravou těchto evidentních křivd na německé menšině v ČR, odpovídá Tomáš Kafka, že zpočátku s tím přišel Walter Piverka, dnes již zesnulý předseda Zemského shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ale že k tomu fond nedostal mandát. Údajně i německá strana měla pocit, že je to „spíše česká záležitost a že by se z prostředků fondu nemělo financovat nic nad rámec sociálního projektu pro oběti nacismu. Walter Piverka z toho byl dost nešťasten“, dodává Tomáš Kafka.

Faktem je, že na českou stranu se Zemské shromáždění bezúspěšně obracelo několikrát. Nikdy však nenašlo v politických krizích nikoho, kdo by se této věci ujal. Dodnes se tak příslušníkům německé menšiny nedostalo z české strany nejen symbolického odškodnění, ale ani slova omluvy. Podle Daniela Hermana je to „dluh, který stále nebyl docela vyřešen“. Bernd Posselt považuje způsob, jakým byla německá menšina ignorována, za velmi problematický. „Její projekty samozřejmě fond podporuje, ale oni vykonávají hlavně nedocenitelnou práci jako

tlumočníci a kompetentní prostředníci kontaktů sudetských Němců s Čechy, znalí místních poměrů. Vlastně by si jako menšina zasloužili velkou evropskou nebo mezinárodní cenu za to, jak pozitivní roli hrají v procesu smíření. A tím horší je, že se jim nikdy nedostalo zadostiučinění za to, co museli v poválečných letech v Československu vytrpět,“ říká Bernd Posselt.

Jako výraz uznání jejich těžkého osudu poskytuje Fond budoucnosti seniorům z řad německé menšiny každoročně dva miliony korun na financování lázeňských pobytů a rehabilitačních procedur. Faktem je, že jako zatím poslední nadějí na satisfakci ze strany státu vnímali čeští občané německé národnosti na přelomu tisíciletí okamžik, kdy se z nadace Připomínka, odpovědnost a budoucnost, dotované německými firmami a německým státem, odškodňovali lidé za války nuceně nasazení v německém válečném průmyslu. Když si ale zažádali čeští občané německé národnosti, konkrétně například Edeltraud Schmiedová, která se narodila a celý život žila v Jablonci nad Nisou a byla za války totálně nasazená v Oranienburgu, dostala odpověď, že jako Němka nemá na nic nárok. A že se má obrátit na německý stát.

Ten se ale teprve předloni, jednásedmdesát let po skončení druhé světové války, rozhodl odškodnit německé oběti nucených prací za války a po válce jednorázovou symbolickou částkou 2 500 eur. Edeltraud Schmiedová se toho nedožila o osm let. Odškodňování otrockých a nucených prací z prostředků nadace Připomínka, odpovědnost a budoucnost, která byla vytvořena o patnáct let dřív, se ještě zúčastnilo skoro 87 000 občanů české národnosti. Odškodnění tehdy za českou stranu vyjednával Jiří Šitler. Organizačně zajišťoval rozdělení zhruba osmi miliard korun českým příjemcům Fond budoucnosti a byla to jeho další hvězdná hodina. „Cílem říká Antje Vollmerová, „aby se peníze dostaly k lidem a nezůstaly viset někde po cestě ve státní správě. A to se Fondu budoucnosti příkladně povedlo. Zatímco v jiných zemích to bylo obtížnější a komplikovanější. Fond budoucnosti si získal velký respekt.“

Česko-německý fond budoucnosti jako inspirace

Pověst fondu byla tak dobrá, že jednu dobu až vzbuzovala závist. Konkrétně u aktivistů, kteří pracovali na zlepšení vztahů mezi Českem a Rakouskem a litovali, že nemají k dispozici podobnou organizaci, která by zdola, v rovině vztahů mezi lidmi, podporovala srůstání regionů, druhdy rozdělených ostnatým drátem. Podle Tomáše Kafky ale v 90. letech, když se vyjednávala Česko-německá deklarace, dostala Videň z Berlína nabídku, aby se

nur dazu beitragen, die Wunden in den Seelen derjenigen zu heilen, die die Vertreibung erlebt haben und die sich wegen der Dekrete bis heute vielfach in Tschechien unwillkommen fühlen; sie könnte auch der Tschechischen Republik helfen, die Blockade für die Aufarbeitung der Vergangenheit zu lösen. Böhm hält diese Blockade für „eine Hypothek, die auf der tschechischen Geschichte lastet“.

Zu einem ähnlichen Schluss kam auch Pavel Tigrid. In einem unserer letzten Gespräche im Jahr 2002 sagte er, dass er als tschechischer Katholik jüdischer Herkunft, der seine Familie während des Holocausts verlor, sowie als langjähriger Exilant und Politiker gehofft hatte, eine deutlichere Spur in den deutsch-tschechischen Beziehungen hinterlassen zu können – etwa in Form eines eindeutigeren Dokuments, als es die Deutsch-Tschechische Erklärung ist, die mehrere Auslegungen der auf dem unzulässigen Prinzip der Kollektivschuld begründeten Vertreibung zulasse.

Wie auch immer tschechische Politiker die Nachkriegs-Dekrete des Präsidenten der Republik als „erloschen“ abtun: Tatsache ist, dass in sozialen Netzwerken und E-Mails mit dem eingängigen Titel „Was den Tschechen verschwiegen wird“, bis heute verdrehte Halbwahrheiten und Mythen im Umlauf sind, die beweisen sollen, dass die tschechische Seite an der Nachkriegsvertreibung keinerlei Schuld trifft. All das habe sich „der britische Premierminister Chamberlain ausgedacht und 1945 auf der Potsdamer Konferenz die Vereinigten Staaten und auch die Sowjetunion davon überzeugt, so dass Präsident Beneš nichts dagegen tun konnte.“^{***}

Eine Hypothek lastet allerdings weiterhin nicht nur auf der tschechischen Geschichte, sondern auch auf dem Zukunftsfonds. Sie betrifft tschechische Staatsbürger, die der deutschen Minderheit im Land angehören. Es waren an die 200.000 und sie durften nach dem Krieg zwar in der Tschechoslowakei bleiben, waren allerdings de facto Bürger zweiter Klasse. Zunächst sogar ohne tschechoslowakische Staatsangehörigkeit, die ihnen durch das entsprechende Nachkriegsdekret aberkannt worden war. Nach 1989 erhielten sie weder ihren beschlagnahmten Besitz noch eine Entschädigung für die Zwangsarbeit, die sie in den ersten Jahren nach dem Krieg in der Tschechoslowakei leisten mussten, ohne dass ihnen dieser Zeitraum für die Rente angerechnet würde. Ihnen wurden die Hochschul-Titel von staatlicher Seite aberkannt und ihre Kinder waren in der Schule Repressalien ausgesetzt. Mancherorts, erinnert sich Daniel Herman, durften sie beispielsweise keine Einser bekommen.

Auf die Frage, ob sich der Zukunftsfonds überhaupt irgendwann mit dem Ausgleich dieses offenkundigen Unrechts an der deutschen Minderheit in der Tschechischen Republik beschäftigt habe, antwortet Tomáš Kafka, ursprünglich habe Walter Piverka, der heute bereits verstorbene Vorsitzende der Landesversammlung der Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien, das Thema eröffnet, aber der Fond habe dafür kein Mandat erhalten. Auch die deutsche Seite hätte das Gefühl gehabt, es handle sich „eher um eine tschechische Angelegenheit. Aus den Mitteln des Fonds sollte nichts finanziert werden, was den Rahmen des Sozialprojekts für die Opfer des Nationalsozialismus überschritten hätte. Walter Piverka war darüber recht unglücklich.“ Tatsache ist, dass sich die Landesversammlung mehrfach erfolglos an

die tschechische Seite gewandt hat. Zu keiner Zeit fand sich jedoch in den politischen Kreisen jemand, der sich der Sache angenommen hätte. Daher haben die Angehörigen der deutschen Minderheit von tschechischer Seite bis auf den heutigen Tag nicht nur keine symbolische Entschädigung erhalten, sondern auch kein Wort der Entschuldigung vernommen. Daniel Herman sieht hier „eine Schuld, die immer noch nicht ganz getilgt ist.“ Bernd Posselt findet die Art und Weise, wie die deutsche Minderheit ignoriert wurde, äußerst problematisch: „Der Fonds unterstützt natürlich ihre Projekte, aber vor allem leisten sie unschätzbare Arbeit als Dometscher und kompetente Kontaktvermittler zwischen Sudetendeutschen und Tschechen, die mit den Verhältnissen vor Ort vertraut sind. Eigentlich hätten sie als Minderheit für die positive Rolle, die sie im Aussöhnungsprozess spielen, einen großen europäischen oder internationalen Preis verdient. Desto schlimmer ist es, dass sie niemals eine Genugtuung für das erfahren haben, was sie in den Jahren nach dem Krieg in der Tschechoslowakei erleiden mussten.“ Als Ausdruck der Anerkennung ihres schweren Schicksals stellt der Zukunftsfonds Senioren, die der deutschen Minderheit angehören, jährlich zwei Millionen Kronen zur Finanzierung von Sanatoriumsaufenthalten und Rehabilitationsmaßnahmen zur Verfügung. Auf eine direkte finanzielle Satisfaktion allerdings hofften tschechische Bürger deutscher Nationalität vor allem um die Jahrtausendwende, als aus den Mitteln der von deutschen Unternehmen finanzierten Stiftung „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“ Menschen entschädigt wurden, die während des Krieges in der deutschen Kriegsindustrie zwangseingesetzt waren. Sobald dies aber in Tschechien Angehörige der deutschen Minderheit beantragten, wie z.B. Edeltraud Schmiedová, die in Jablonec nad Nisou geboren war, ihr ganzes Leben lang dort lebte und während des Krieges in Oranienburg zwangseingesetzt war, bekamen sie zur Antwort, dass sie als Deutsche keinen Anspruch hätten. Sie sollten sich an den deutschen Staat wenden. Dieser entschied sich aber erst im vorletzten Jahr, 71 Jahre nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs, deutsche Opfer von Zwangsarbeit während des Krieges und in der Nachkriegszeit mit einem einmaligen symbolischen Betrag von 2.500 € zu entschädigen. Da allerdings war Edeltraud Schmiedová bereits seit acht Jahren verstorben. Fünfzehn Jahre zuvor dagegen, als die Stiftung „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“ ein entsprechendes Sonderprogramm aufgelegt hatte, erhielten noch knapp 87.000 Bürger tschechischer Nationalität eine Entschädigung. Für die tschechische Seite hatte sie damals Jiří Šitler ausgehandelt. Organisatorisch nahm sich der Zukunftsfonds der Verteilung der etwa acht Milliarden Kronen an ihre tschechischen Empfänger an, und das war eine seiner Sternsunden. „Ziel war“, führt Antje Vollmer, aus, „dass das Geld wirklich bei den Opfern ankommt und nicht in der Verwaltung hängen bleibt. Das ist dem Zukunftsfonds vorbildlich gelungen, in anderen Ländern war das viel schwieriger und komplizierter. Der Zukunftsfonds hatte viel Respekt.“

Der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds als Inspiration

Der Ruf des Fonds war allerdings so gut, dass er zu manchen Zeiten geradezu Neid hervorrief. Konkret etwa bei jenen Aktivisten, die an

Začátky Česko-německého fondu budoucnosti Die Anfänge des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds

zúčastnila vyjednávacího procesu. Mělo to logiku, protože německojazyčné obyvatelstvo českých zemí bylo po staletí součástí Rakouska-Uherska a k Berlínu se mnozí z nich upnuli teprve, když je Vídeň zanechala po rozpadu monarchie svému osudu. Nabídku vyjednávat o historické zátěži však Rakušané v 90. letech odmítli s tím, že oni s Čechy problém nemají. Zapojit se chtěli teprve, když viděli, jak Česko-německý fond budoucnosti funguje.

Česko-německý fond budoucnosti tak zůstal v celém středoevropském regionu výjimkou. V Polsku sice existuje už od roku 1991 organizace, založená a finančně dotovaná vládami obou zemí, ale ta po vzoru německo-francouzské agentury pro mládež podporuje pouze projekty týkající se dětí a mládeže od 12 do 26 let. Podobná česko-německá organizace působí už od roku 1997: koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem sídlí v Řezně a v Plzni a u jeho zrodu byli ministři školství obou zemí. V Maďarsku naproti tomu vznikla maďarsko-německá organizace pro výměnu mládeže teprve v roce 2015 jako obecně prospěšná společnost.

Po dvaceti letech činnosti fondu říká Tomáš Kafka s úsměvnou nadsázkou, že je to „nejúspěšnější česko-německý projekt po Škodovce“. Günter Verheugen považuje svou roli v procesu česko-německého smíření za „jeden z nejdůležitějších výsledků“ svého politického života. Podle předsedy rady Diskusního fóra Christiana Schmidta došlo ve vzájemných vztazích k „podstatnému uvolnění, což je velký úspěch“.

Úspěch je to evidentně i tam, kde by to česká veřejnost čekala nejméně: Daniel Herman říká, že než odjel v roce 2016 jako ministr kultury na sjezd Sudetoněmeckého krajanského sdružení, aby tam jako první člen české vlády pozdravil jeho účastníky, informoval o tom prezidenta Zemana. A ten mu řekl, že „poté, co byly ze stanov Sudetoněmeckého krajanského sdružení odstraněny majetkové požadavky, nevidí v návštěvě žádný problém, a naopak ji pokládá za korektní a správnou“.

O tom, že se model fungování fondu osvědčil a daří se ho dále úspěšně rozvíjet, svědčí i dohoda mezi oběma zeměmi poskytnout finance na dalších deset let jeho činnosti, do roku 2027. Největší zásluhu fondu spatřuje jeho český ředitel Tomáš Jelínek ve zpětném pohledu právě v tom, že se vedle nevyřešených otázek z minulosti paralelně dařilo stále aktivněji spoluutvářet to, co se děje „tady a teď“, a každý rok zainteresovat na česko-německém dialogu tisíce občanů. V souvislosti s aktuálním politickým a společenským vývojem a novým dělením Evropy Tomáš Jelínek dodává: „Jsme samozřejmě daleci toho tvrdit, že díky dvacetileté činnosti fondu je nyní všechno v pořádku.“ Pod-

le Jelínka fond podporuje v malém to, co je nyní čím dál více třeba na evropské a globální úrovni, a sice „ochotu vést konstruktivní dialog a dělat kompromisy místo lpět na vlastním stanovisku a přispívat tak ke stále zatvrzelejším postojům“. A Petra Ernstbergerová, která je od začátku roku 2018 německou ředitelkou sekretariátu fondu, k tomu dodává: „Často bylo velmi namáhavé nalézt přes protichůdné pozice akceptovatelný kompromis pro obě strany, o to více se nám tato zkušenost dnes hodí. Neboť přes všechny razantní změny posledních let je a zůstává ochota k dialogu základním předpokladem pro každé společné setkání, a to jak pokud jde přímo o diskusi konkrétních lidí, tak i na bilaterální či globální úrovni.“

* Felix Kolmer a Oldřich Stránský přežili vyhlazovací tábor v Osvětimi, Jakub Čermín byl tři roky v nacistickém koncentračním táboře a poté šest let v komunistickém vězení, Karel Horák byl za války nuceně nasazen v Německu.

** Erik Tabery: *Opuštěná společnost*. Česká cesta od Masaryka po Babiše. Praha: Paseka 2017, str. 193.

*** E-mail z 2. 4. 2018, poslaný ze Švédska, s názvem „Aw: Fwd: Fwd: FW: Odsun Němců – tak to si URČITĚ přečti a budeš koukat, co Češi a Slováci NEVĚDÍ!“.

der Verbesserung der Beziehungen zwischen Tschechien und Österreich arbeiteten und es bedauerten, keine vergleichbare Organisation zur Verfügung zu haben, die von unten, auf der Ebene der zwischenmenschlichen Beziehungen, das Zusammenwachsen von Regionen unterstützte, die vormalig durch Stacheldraht getrennt gewesen waren. Tomáš Kafka zufolge hatte aber Wien in den 1990er Jahren, als die tschechisch-deutsche Erklärung verhandelt wurde, aus Berlin das Angebot erhalten, sich an dem Verhandlungsprozess zu beteiligen. Das hatte seine Logik, hatte doch die deutschsprachige Bevölkerung der Böhmisches Länder jahrhundertlang Österreich-Ungarn angehört und größtenteils erst begonnen, sich an Berlin zu klammern, als Wien sie nach dem Zerfall der Monarchie ihrem Schicksal überlassen hatte. In den 90er Jahren lehnten die Österreicher jedoch das Angebot, über die historische Belastung zu verhandeln, mit dem Argument ab, sie hätten mit den Tschechen kein Problem. Den Verhandlungen anschließen wollten sie sich erst, als sie sahen, wie gut der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds funktionierte.

So blieb der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds in der gesamten mitteleuropäischen Region eine Ausnahmeerscheinung. In Polen existiert zwar schon seit 1991 eine Organisation, die von den Regierungen beider Staaten gegründet und finanziert wird, aber diese unterstützt nach dem Vorbild des Deutsch-Französischen Jugendwerks nur Projekte für Kinder und Jugendliche von 12 bis 26 Jahren.

So etwas gibt es auch für Deutschland und Tschechien bereits seit 1997: Das Koordinierungszentrum für deutsch-tschechischen Jugendaustausch Tandem, das von den Bildungsministern beider Länder aus der Taufe gehoben wurde, ist in Regensburg und Pilsen angesiedelt.

Dagegen entstand in Ungarn eine deutsch-ungarische Organisation für Jugendaustausch als gemeinnützige Gesellschaft erst 2015.

Nachdem der Fonds nun seit zwanzig Jahren seine Wirkung entfaltet, sagt Tomáš Kafka mit humoriger Übertreibung, dieser sei „das erfolgreichste deutsch-tschechische Projekt nach den Škoda-Werken.“ Günter Verheugen betrachtet seine Rolle im deutsch-tschechischen Versöhnungsprozess als „eines der wichtigsten Ergebnisse“ seines politischen Lebens. Nach den Worten Christian Schmidts, des Vorsitzenden des Koordinierungsrates des Diskussionsforums, kam es in den gegenseitigen Beziehungen „zu einer wesentlichen Entspannung, und das ist ein großer Erfolg“.

Ein Erfolg ist das zusehends auch dort, wo es die tschechische Öffentlichkeit am wenigsten erwarten würde: Daniel Herman erzählt, wie er, bevor er 2016 als Kulturminister zum Treffen der Sudetendeutschen Landsmannschaft fuhr, um dort als erster Angehöriger einer tschechischen Regierung die Landleute zu begrüßen, Präsident Zeman davon unterrichtete. Und dieser ihm sagte, er „sehe, nachdem die materiellen Forderungen aus den Statuten der Sudetendeutschen Landsmannschaft gestrichen worden seien, den Besuch nicht als problematisch an, sondern halte ihn im Gegenteil für korrekt und richtig.“ Davon, dass sich das Funktionsmodell des Fonds bewährt hat und es auch gelungen ist, ihn erfolgreich weiterzuentwickeln, zeugt u.a. die Übereinkunft beider Länder, dem Fonds für weitere zehn Jahre, also bis 2027, die finanziellen Mittel für seine Tätigkeit zur Verfügung zu stellen.

Das größte Verdienst des Fonds sieht der tschechische Geschäftsführer Tomáš Jelínek rückblickend gerade darin, dass es gelungen sei, parallel zu den ungelösten Fragen aus der Vergangenheit immer mehr aktiv das „Hier und Jetzt“ mitzugestalten und jedes Jahr Tausende Bürger für die den deutsch-tschechischen Austausch zu begeistern. Mit Blick auf die aktuelle politische und gesellschaftliche Entwicklung und neue Spaltung Europas ergänzt er: „Wir sind natürlich nicht so vermessen zu behaupten, dass dank der 20jährigen Tätigkeit des Fonds jetzt alles im Lot ist.“ Vielmehr, so Jelínek, unterstütze der Fonds im Kleinen, was jetzt zunehmend auf europäischer und globaler Ebene gefragt sei, nämlich „die Bereitschaft, einen konstruktiven Dialog zu führen und Kompromisse einzugehen, statt auf der eigenen Position zu beharren und dadurch eine weitere Verhärtung der Fronten herbeizuführen.“ Und Petra Ernstberger, seit Anfang 2018 deutsche Geschäftsführerin des Fonds, ergänzt „So mühselig es oft war, trotz gegensätzlicher Positionen einen für beide Seiten akzeptablen Kompromiss zu finden, so sehr kommt uns diese Erfahrung heute zugute, denn bei allen noch so rasanten Veränderungen der letzten Jahre ist und bleibt die Bereitschaft zum Dialog die Grundvoraussetzung für jedes Miteinander, im direkten zwischenmenschlichen Austausch genauso wie auf bilateraler oder globaler Ebene.“

* Felix Kolmer und Oldřich Stránský überlebten das Vernichtungslager Auschwitz, Jakub Čermín verbrachte drei Jahre in einem nationalsozialistischen Konzentrationlager und danach sechs Jahre in einem kommunistischen Gefängnis, Karel Horák war während dem Krieg in Deutschland zur Zwangsarbeit eingesetzt.

** Erik Tabery, *Opuštěná společnost*, Česká cesta od Masaryka po Babiše [Die verlassene Gesellschaft. Der tschechische Weg von Masaryk bis Babiš], Paseka 2017, S. 193.

*** Mail vom 2.4.2018, weitergeleitet aus Schweden mit der Überschrift „Aw: Fwd: Fwd: FW: Odsun Němců - tak to si URČITĚ přečti a budeš koukat, co Češi a Slováci NEVĚDÍ!“ [Aw: Fwd: Fwd: FW: Vertreibung der Deutschen – UNBEDINGT lesen, Du wirst Augen machen, was die Tschechen und Slowaken NICHT WISSEN!]

1998 — 2017

Česko-německý fond budoucnosti
Deutsch-Tschechischer
Zukunftsfonds

20 let

20 témat

20 osobností

20 Jahre

20 Themen

20 Persönlichkeiten

1998

Odškodnění obětí nacismu Entschädigung von NS-Opfern

Odškodnění obětí nacismu se stalo základem vzájemné důvěry i důvěry ve Fond budoucnosti.

Felix Kolmer

přežil holocaust, zasadil se o odškodnění obětí nacismu a usmíření je jeho životním posláním.

hat den Holocaust überlebt, sich für die Entschädigung von NS-Opfern eingesetzt und Versöhnung zu seiner Lebensaufgabe gemacht.

Die Entschädigung von NS-Opfern war die Grundlage für gegenseitiges Vertrauen und für Vertrauen in den Zukunftsfonds.

„Činnost Česko-německého fondu budoucnosti podstatně napomáhá mírovému soužití s Německem podporou společných projektů i širokou diskusí v Česko-německém diskusním fóru. Především mládeži obou států dává prostor ke spolupráci.“

„Die Tätigkeit des Zukunftsfonds fördert erheblich das friedliche Zusammenleben mit Deutschland, dank der Unterstützung gemeinsamer Projekte und der breiten Diskussion im Deutsch-Tschechischen Gesprächsforum. Vor allem der Jugend beider Länder gibt der Fonds so Raum zur Zusammenarbeit.“

1999

Dialog mit den Sudetendeutschen Dialog se sudetskými Němci

Der Dialog mit den Sudetendeutschen zieht sich von Anfang an wie ein roter Faden durch alle Projektbereiche, die der Zukunftsfonds unterstützt.

Dialog se sudetskými Němci se od počátku vine jako červená nit všemi projektovými oblastmi podporovanými Fondem budoucnosti.

Anton Otte

langjähriger Visitor für die Seelsorge an den Sudetendeutschen und Mitglied der Ackermann-Gemeinde.

dlouholetý vizitátor pro duchovní péči o sudetské Němce a člen Ackermann-Gemeinde.

„Meine Biographie und die meiner Familie ist gekennzeichnet von den Folgen einer unheilvollen Zeit in den deutsch-tschechischen Beziehungen. Der Deutsch-Tschechische Zukunftsfonds ist ein hervorragendes Instrument zur Heilung der Wunden aus der Vergangenheit sowie zur Pflege freundschaftlicher Nachbarschaftsbeziehungen.“

„Moje biografie a biografie mé rodiny se vyznačuje následky neblahého období v česko-německých vztazích. Česko-německý fond budoucnosti je vynikajícím nástrojem pro zahojení ran z minulosti a také pro péči o přátelské sousedské vztahy.“

2000

Kultura
Kultur

Kultura je mostem ke vzájemnému poznání a právě do ní vkládá Fond budoucnosti nejvíce podpory.

Kultur ist eine Brücke zum gegenseitigen Kennenlernen; die meisten Fördermittel investiert der Zukunftsfonds daher genau in sie.

Jitka Jílková

ředitelka Pražského divadelního festivalu německého jazyka, jehož partnerem je Fond budoucnosti od svého počátku.

Direktorin des Prager Theaterfestivals deutscher Sprache, dessen Partner der Zukunftsfonds von Anfang an ist.

„Kdyby nevznikl Fond budoucnosti, byl by náš festival zanikl hned po druhém ročníku. Bez fondu by česko-německé vztahy v kultuře dnes už nebyly představitelné.“

„Hätte es den Zukunftsfonds nicht gegeben, wäre unser Festival gleich nach dem zweiten Jahrgang eingegangen. Ohne den Fonds sind die deutsch-tschechischen Kulturbeziehungen heute schon nicht mehr vorstellbar.“

2001

Fórum mládeže Jugendforum

Od roku 2001 je v česko-německém dialogu hlas mladých díky Fóru mládeže více slyšet.

Seit 2001 ist dank des Jugendforums die Stimme junger Menschen im deutsch-tschechischen Dialog stärker hörbar.

Ondřej Liška

spoluzakladatel Česko-německého fóra mládeže a bývalý ministr školství.

Mitbegründer des Deutsch-Tschechischen Jugendforums und ehemaliger tschechischer Bildungsminister.

„Téma česko-německých vztahů se pro mě a část mé generace stalo součástí naší cesty k prožívání otevřené identity, která je stejně tak česká jako evropská a obecně lidská.“

„Das Thema der deutsch-tschechischen Beziehungen gehört für mich und für einen Teil meiner Generation zu unserem Weg hin zu einer offenen Identität, die sowohl eine tschechische wie auch eine europäische und allgemein menschliche ist.“

2002

Literatur Literatura

Dank der Publikationen, die der Zukunftsfonds unterstützt, finden Deutsche und Tschechen nicht nur den Weg zueinander, sondern auch zu ihrer eigenen Geschichte.

Jürgen Serke

Díky publikacím podpořeným Fondem budoucnosti nacházejí Češi a Němci cestu nejen k sobě, ale i k vlastním dějinám.

Publicista und Schriftsteller. Seine bahnbrechende Publikation „Böhmische Dörfer“ über deutsch schreibende Autoren in den böhmischen Ländern gewann 2002 den renommierten tschechischen Preis Magnesia Litera.

publicista a spisovatel, jehož objevná publikace o německy píšících autorech českých zemí Böhmische Dörfer získala v roce 2002 cenu Magnesia Litera.

„Ich wünsche mir, dass der Zukunftsfonds über die nächsten Jahrzehnte mit seinen vielfältigen Aktivitäten erhalten bleibt - im Herausarbeiten des Gemeinsamen, in der Analyse des Unterschiedlichen. Getreu den Worten Franz Kafkas: Fremd im Heimischen und heimisch im Fremden.“

„Přeji si, aby Česko-německý fond budoucnosti a jeho rozmanité aktivity zůstaly zachovány i po další desetiletí – při hledání a zvýraznění společného i při analýze rozdílností. Ve smyslu slov Franze Kafky: cizí doma a domácí v cizině.“

2003

Výměna mládeže Jugendaustausch

Mladí lidé utvářejí budoucnost. Nejvíce projektů Fondu budoucnosti je zaměřeno právě na ně.

Junge Menschen gestalten die Zukunft. Die meisten Projekte des Zukunftsfonds richten sich daher an sie.

Helena Egertová

absolvovala stáž v Německu v rámci programu podpory odborných praxí, organizovaného Tandemem, a v současné době pracuje ve speciální mateřské škole v Praze.

hat über das Tandem-Program „Freiwillige berufliche Praktika“ Berufserfahrung in Deutschland gesammelt und arbeitet jetzt in einem integrativen Kindergarten in Prag.

„Za posledních let vzniká v pohraničí, odkud pocházím, aktivní česko-německá komunita. Rozvíjení vztahů na komunitní úrovni, zejména u zemí, které mají komplikovanou minulost, je důležité pro zlepšování společenské atmosféry v pohraničí.“

„In den letzten Jahren entsteht in der Grenzregion, wo ich herkomme, eine aktive deutsch-tschechische Community. Gute Beziehungen auf kommunaler Ebene sind für die Verbesserung der gesellschaftlichen Atmosphäre in der Grenzregion wichtig – vor allem bei zwei Ländern, die eine komplizierte Vergangenheit haben.“

2004

Deutsch-Tschechisches Gesprächsforum Česko-německé diskusní fórum

Diese wichtigste deutsch-tschechische Diskussionsplattform gewann mit dem EU-Beitritt Tschechiens eine noch breitere Bedeutung.

Tato nejdůležitější česko-německá diskusní platforma získala po vstupu do EU ještě širší význam.

Christian Schmidt

Bundestagsabgeordneter, früherer Bundeslandwirtschaftsminister; Mitglied des Gesprächsforums seit dessen Gründung 1998, Vorsitzender seit 2013.

poslanec Spolkového sněmu a bývalý německý ministr zemědělství. Členem Diskusního fóra je od jeho založení v roce 1998, předsedou od roku 2013.

„Gemeinsam mit dem Deutsch-Tschechischen Gesprächsforum hat der Zukunftsfonds Räume wertgebundener und konstruktiver Begegnung geschaffen, die gefehlt hatten.“

„Společně s Česko-německým diskusním fórem vytvořil Fond budoucnosti prostor pro konstruktivní setkání orientovaná na hodnoty, který zde dosud chyběl.“

2005

Obnova památek Renovierung von Baudenkmalern

Obnova památek vede k záchraně kulturního dědictví i k obnovení vztahů mezi Čechy a Němci z pohraničí.

Die Renovierung von Baudenkmalern führt zur Rettung des Kulturerbes und zur Erneuerung der Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen im tschechischen Grenzgebiet.

Soňa Dederová

pracuje ve Fondu budoucnosti od jeho založení v roce 1998 a má zde na starosti všechny projekty obnovy památek.

arbeitet im Zukunftsfonds seit dessen Gründung 1998 und ist hier für alle Projekte im Bereich der Renovierung von Baudenkmalern verantwortlich.

„Nepřestávám obdivovat úsilí německých rodáků, aktivních členů různých spolků, starostek a starostů společně obnovit zchátralé památky. Tuto cestu ke smíření podporuje fond od svého počátku. Přála bych si, aby to inspirovalo Čechy a Němce i v budoucnu při řešení nelehkých výzev.“

„Ich bewundere immer wieder aufs Neue das Engagement der ehemaligen deutschen Bewohner des Grenzgebiets, der aktiven Mitglieder unterschiedlicher Vereine, der Bürgermeisterinnen und Bürgermeister. Sie alle engagieren sich dafür, gemeinsam verfallene Kulturdenkmäler zu erneuern. Ich würde mir wünschen, dass dies Tschechen und Deutsche auch in Zukunft bei der Lösung schwieriger Herausforderungen inspiriert.“

© Foto: Ivan Svoboda

2006

Zakládající ředitelé Gründungsdirektoren

Oba zakládající ředitelé vedli Fond budoucnosti do roku 2006 a vytvořili tak pevný základ pro jeho další činnost.

Tomáš Kafka

diplomat a básník.

Diplomat und Dichter.

Die beiden Gründungsdirektoren leiteten den Zukunftsfonds bis 2006 und legten so ein solides Fundament für seine künftige Tätigkeit.

„Fond budoucnosti pomohl obyvatelům obou zemí pochopit, že česko-německé vztahy představují nejen historickou hypotéku, ale i každodenní příležitosti.“

„Der Zukunftsfonds hat den Bürgern beider Länder geholfen zu begreifen, dass die deutsch-tschechischen Beziehungen nicht nur eine historische Hypothek darstellen, sondern auch eine tagtägliche Chance.“

Herbert Werner

ehemaliger Bundestagsabgeordneter
und Vorsitzender der Ackermann-
Gemeinde.

bývalý poslanec Spolkového
sněmu a předseda Ackermann-
Gemeinde.

„Das größte Verdienst des Zukunftsfonds besteht auch darin, dass es ihm in der Tat gelungen ist, viele Menschen aus unseren beiden Völkern zu konkreter, in die Zukunft gerichteter Zusammenarbeit zu motivieren.“

„Největší zásluha Fondu budoucnosti spočívá i v tom, že se mu skutečně podařilo motivovat řadu lidí z obou zemí ke konkrétní, do budoucna orientované spolupráci.“

© Stiftung EVZ, Foto: Birgit Meixner

2007

Zwangsarbeiterentschädigung Odškodnění nuceně nasazených

2007 endeten die beiden Entschädigungsprogramme des Zukunftsfonds. Die Fürsorge für die NS-Opfer und ihr Vermächtnis bleibt eine dauerhafte Aufgabe.

Michael Jansen

V roce 2007 byly ukončeny oba odškodňovací programy Fondu budoucnosti. Péče o oběti nacismu a jejich odkaz je však trvalým úkolem.

Langjähriger Vorstands- und später Kuratoriumsvorsitzender der Stiftung EVZ. Über die Stiftung EVZ wurden weltweit rund 1,7 Millionen NS-Opfer entschädigt.

dlouholetý předseda představenstva a později kuratoria Nadace EVZ. Z Nadace EVZ bylo odškodněno na 1,7 milionu obětí nacismu po celém světě.

„Das größte Verdienst des Zukunftsfonds besteht darin, dass Deutsche und Tschechen die zügige Auszahlung von Geldern an 75.000 noch lebende tschechische NS-Opfer gemeinsam gemeistert haben.“

„Největší zásluha Česko-německého fondu budoucnosti spočívá v tom, že Němci a Češi zvládli společnými silami rychlé předání finančních prostředků sedmdesáti pěti tisícům přeživších českých obětí nacismu.“

2008

Rezidenční pobyty Residenzaufenthalte

Pražský literární dům je klíčovou institucí v česko-německé literární výměně. Od roku 2008 podporuje Fond budoucnosti jeho stipendisty.

David Zábranský

spisovatel, stipendista Pražského literárního domu.

Schriftsteller, Stipendiat des Prager Literaturhauses.

Das Prager Literaturhaus ist eine Schlüsselinstitution für den deutsch-tschechischen literarischen Austausch. Seit 2008 unterstützt der Zukunftsfonds seine Stipendiaten.

„Evropské dějiny jsou z velké míry dějinami naslouchání, kopírování, inspirace. Jsme zde po staletí spolu. Neangažovat se v česko-německých vztazích prostě nejde.“

„Die europäische Geschichte ist in hohem Maße eine Geschichte des Zuhörens, des Kopierens, der Inspiration. Wir leben hier seit Jahrhunderten zusammen. Sich nicht für die deutsch-tschechischen Beziehungen zu engagieren, einfach nicht.“

2009

Minderheiten Menšiny

Projekte zur Unterstützung von Minderheiten sind besonders in Zeiten zunehmender Roma feindlicher Stimmungen in der Gesellschaft geboten, wie etwa im Jahr 2009.

Carsten Enders

Referent für politisch-kulturelle Bildung bei der pokuBi Sachsen und Koordinator des gemeinsam mit der tschechischen Organisation „Mensch in Not“ veranstalteten Projekts „Man muss daran arbeiten, die Nazis kennenzulernen“.

referent pro politicko-kulturní vzdělávání v organizaci pokuBi Sachsen a koordinátor společného projektu se společností Člověk v tísni „Chce to práci, poznat naci“.

Projekty na podporu menšin dokážou reagovat například i na protiromské nálady ve společnosti, jako tomu bylo v roce 2009.

„Ich wünsche mir noch deutlich mehr Austausch im Alltag auf allen Ebenen. Es ist eine Binsenweisheit, aber sie ist wahr: Nur wer sich persönlich kennenlernt, kann Vorurteile überwinden und Interesse am Anderen entwickeln.“

„Přeji si ještě výrazně více každodenní výměny na všech úrovních. Jde sice o klišé, ovšem o pravdivé: pouze ti, kdo se osobně poznají, mohou překonat předsudky a získat zájem o toho druhého.“

2010

Kleine Projekte Malé projekty

Scheinbar kleine Projekte sind häufig der Auftakt für weitaus Größeres und bringen vor allem ein breites Netz an gegenseitigen Kontakten mit sich.

Anna Schneider

*Ortsvorsteherin der Gemeinde
Ralbitz-Rosenthal*

*zástupkyně obce
Ralbitz-Rosenthal*

I díky zdánlivě malým projektům mohou vzniknout velké věci, a především široké předito vzájemných kontaktů.

„Durch die finanzielle Hilfe des Zukunftsfonds können wir die Partnerschaft zwischen unseren Gemeinden Ralbitz-Rosenthal und Spálené Poříčí bereits in die dritte Generation fortführen.“

„Díky podpoře Česko-německého fondu budoucnosti můžeme partnerství mezi našimi obcemi Ralbitz-Rosenthal a Spálené Poříčí rozvíjet již ve třetí generaci.“

2011

Projekty měsíce Projekte des Monats

Inspirovat k novým projektům je důležitým cílem Fondu budoucnosti – od roku 2011 se tak děje i zásluhou projektů měsíce.

Zu neuen Projekten anzuregen, ist ein wichtiges Ziel des Zukunftsfonds. Seit 2011 geschieht dies zusätzlich durch die Projekte des Monats.

Kateřina Šedá

výtvarnice, jejíž umělecká akce Nedá se svítit a její prezentace ve Wiesbadenu se staly jedním z projektů měsíce.

bildende Künstlerin, deren Projekt „Die Suppe ist gegessen“ und seine Präsentation in Wiesbaden zum Projekt des Monats wurde.

„Přála bych si, aby se lidé přestali posuzovat podle toho, odkud pochází a kde žijí. Snažím se o zahraničí nepřemýšlet v rámci geografie, ale spíš jako o překonání hranic ve vlastním chování.“

„Ich würde mir wünschen, dass die Menschen aufhören, sich gegenseitig danach zu beurteilen, woher sie kommen und wo sie leben. Ich versuche, über das Ausland nicht in geographischer Hinsicht nachzudenken, sondern eher im Sinne einer Überwindung von Grenzen im eigenen Verhalten.“

2012

Témata roku Themen des Jahres

Tematické impulsy česko-německé výměně dává Fond budoucnosti od roku 2012 svými tématy roku.

Thematische Impulse zum deutsch-tschechischen Austausch gibt der Zukunftsfonds seit 2012 mit seinen Themen des Jahres.

Petra Zahradníčková

jazyková animátorka v projektu Tandemu Němčina nekouše, který byl pilotně podpořen v rámci prvního tématu roku Podpora jazyka a úspěšně se rozvíjí dodnes.

Sprachanimatorin im Tandem-Pilot-Projekt „Deutsch beißt nicht“, das der Fonds im Rahmen seines ersten Jahresthemas Sprachförderung unterstützt hat und das sich bis heute erfolgreich weiterentwickelt.

„Hlavním přínosem fondu je nabídka společné budoucnosti. Z minulosti se můžeme už jen poučit, ale budoucnost si tvoříme sami, a to právě ‚tady a teď‘. Přála bych si, aby moje děti naprosto přirozeně žily a pracovaly v našem příhraničním regionu zcela bez předsudků.“

„Das Hauptverdienst des Fonds ist, dass er eine gemeinsamen Zukunft anbietet. Aus der Vergangenheit können wir nur noch lernen. Aber die Zukunft gestalten wir selbst, ‚hier und jetzt‘. Ich würde mir wünschen, dass meine Kinder ganz selbstverständlich in unserer Grenzregion leben und arbeiten, ohne Vorurteile.“

2013

Neue Akteure Noví aktéři

Neue Akteure bringen neuen Elan in den deutsch-tschechischen Austausch. Rund zwei Fünftel aller vom Fonds geförderten Projekte kommen jährlich von neuen Akteuren.

Noví aktéři dodávají česko-německé výměně sílu a svěžest. Ročně tvoří mezi podpořenými projekty až dvě pětiny.

Ricarda Böhme

Koordinatorin grenzüberschreitender Theaterprojekte zwischen Deutschland, Tschechien und Polen im Gerhart-Hauptmann-Theater Zittau.

koordinátorka přeshraniční divadelní spolupráce mezi Českem, Německem a Polskem v divadle Gerharta Hauptmanna v Žitavě.

„Die Kunst, speziell das Theater, besitzt die Fähigkeit, die Entwicklung einer gemeinsamen Identität in einer Region wie dem Dreiländereck zu unterstützen. Hierzu können die vom Zukunftsfonds geförderten Projekte entscheidend beitragen.“

„Umění a zvláště divadlo má schopnost podporovat rozvoj společné identity v regionu, jako je trojzemí. K tomu mohou projekty podpořené Fondem budoucnosti rozhodujícím způsobem přispět.“

2014

Auf geht's! Začínáme!

Der Anfang ist häufig am schwersten. Seit 2014 gibt es daher beim Fonds das vereinfachte Förderprogramm Auf geht's! für Jugendaustausch-Projekte.

Začít bývá nejtěžší. S programem Začínáme!, zaměřeným na výměnu mládeže, je to u Fondu budoucnosti od roku 2014 naopak.

Sabine Ernst

Oberstudienrätin an der Aloys-Fischer-Berufsoberschule in Deggendorf

učitelka střední odborné školy Aloys-Fischer-Berufsoberschule v Deggendorfu

„Gerade in Zeiten, in denen Europa immer wieder in Frage gestellt wird, ist es sehr wichtig, jungen Menschen die Möglichkeit zu bieten, Kontakte ins Ausland und besonders zu unseren direkten Nachbarn zu knüpfen.“

„Právě v této době, kdy dochází k neustálému zpochybňování Evropy, je podle mého názoru velmi důležité nabídnout mladým lidem možnost navázat kontakty jak obecně v zahraničí, tak obzvláště s našimi přímými sousedy.“

2015

Dialog o migraci Dialog über Migration

Otevřený dialog může zabránit odcizení. Minulost Čechy a Němce již zdaleka nerozděluje tak jako aktuální otázky.

Ein offener Dialog kann Entfremdung verhindern. Die Vergangenheit trennt Tschechen und Deutsche längst nicht mehr so stark wie aktuelle Fragen.

Tomáš Jungwirth

policy officer v Konsorciu nevládních organizací pracujících s migranty. V letech 2015/2016 koordinoval projekt zaměřený na poznání situace uprchlíků v Německu.

Policy officer im Konsortium von NGOs, die mit Migranten arbeiten. 2015/2016 koordinierte er ein Projekt, das Einblicke in die Flüchtlingssituation in Deutschland bot.

„Fond budoucnosti dokáže přivést ke stolu aktéry, kteří by se jinak neměli šanci potkat. Význam fondu pro kultivaci vzájemného dialogu přetrvává a dost možná bude ještě růst.“

„Der Zukunftsfonds schafft es, Akteure an einen Tisch zu bringen, die sonst keine Chance hätten, sich zu begegnen. Die Bedeutung des Fonds für die Kultivierung des gemeinsamen Dialogs hält an und wird vielleicht sogar noch wachsen.“

2016

Journalistenpreis Novinářská cena

Ohne einen qualitativ hochwertigen, unter die Oberfläche gehenden Journalismus ist es schwer, gute Beziehungen aufzubauen und sich gegenseitig zu verstehen.

Bez kvalitní, pod povrch jdoucí žurnalistiky jde porozumění a dobré vztahy budovat jen stěží.

Martin Becker

Schriftsteller und Preisträger im ersten Jahrgang des Deutsch-tschechischen Journalistenpreises 2016.

spisovatel a jeden z vítězů prvního ročníku Česko-německé novinářské ceny za rok 2016.

„Wir müssen als mitteleuropäische Nachbarn im Gespräch bleiben und dürfen uns von den Populisten nicht verrückt machen lassen. Es ist ein unschätzbares Verdienst des Zukunftsfonds, die Akteurinnen und Akteure beider Länder in so verschiedener Form zu ermutigen und zu unterstützen.“

„Jako sousedi ve střední Evropě musíme pokračovat v rozhovoru, nesmíme se nechat zmást populisty. Povzbuzování a podpora aktérů z obou zemí rozličnou formou – to pro mě představuje nesmírnou zásluhu Fondu budoucnosti.“

2017

Kulturní jaro Kulturfrühling

Česko-německé kulturní jaro okouzilo tisíce lidí na obou stranách hranice.

Der Deutsch-Tschechische Kulturfrühling hat tausende Menschen auf beiden Seiten der Grenze verzaubert.

Kateřina Tučková

spisovatelka a ředitelka festivalu Meeting Brno, podpořeného v rámci Kulturního jara částkou jeden milion korun.

Schriftstellerin und Leiterin des Festivals Meeting Brno, das im Rahmen des Kulturfrühlings mit einer Million Kronen unterstützt wurde.

„Fond budoucnosti se stal mostem, skrze který bylo mnohem snadnější přejít na druhou stranu a zahájit spolupráci, sdílení, dialog.

Přála bych si, aby přibývalo lidí, kteří mají zájem nahlédnout za hranici své země. Bude se nám tak ve spojené Evropě bezpochyby žít lépe.“

„Der Zukunftsfonds ist zu einer Brücke geworden, über die man viel leichter auf die andere Seite gelangen und Zusammenarbeit, Austausch, Dialog beginnen kann.

Ich wünsche mir, dass es immer mehr Menschen gibt, die über die Grenzen ihres Landes hinausschauen. So werden wir im gemeinsamen Europa ohne Zweifel besser zusammenleben.“

1998—2017

Česko-německý fond budoucnosti
Deutsch-Tschechischer
Zukunftsfonds

20 let v číslech

20 Jahre in Zahlen

Prostředky fondu pomáhají v mnoha oblastech česko-německých vztahů Die Zuschüsse des Fonds kommen vielen Bereichen der deutsch-tschechischen Beziehungen zugute

V letech 1998 až 2017 podpořil fond celkem 10 297 bilaterálních projektů částkou 1 643 160 690 Kč, resp. 56 429 357 €.

In den Jahren 1998 bis 2017 förderte der Fonds insgesamt 10 297 bilaterale Projekte mit einer Summe von 1 643 160 690 Kč bzw. 56 429 357 €.

7 000

obětí nacismu odškodněných v rámci Sociálního projektu Fondu budoucnosti
entschädigte NS-Opfer im Rahmen des Sozialprojekts des Zukunftsfonds

87 000

obětí otrocké a nucené práce odškodněných z prostředků německé nadace EVZ a rakouského Fondu smíření
entschädigte Opfer von Sklaven- und Zwangsarbeit aus Mitteln der deutschen Stiftung EVZ und des österreichischen Versöhnungsfonds

celkem
insgesamt **9,5** / **286**
miliardy Kč
Milliarden Kč milionů €
Millionen €

10 297

bilaterálních projektů
bilaterale Projekte

1,6 / **56,4**
miliardy Kč
Milliarden Kč milionů €
Millionen €

*

Z toho 1,5 miliardy Kč, resp. 46 milionů €, vyplaceno v rámci Sociálního projektu z prostředků Fondu budoucnosti a 8 miliard Kč, resp. 240 milionů €, vyplaceno z prostředků německé nadace Připomínka, odpovědnost a budoucnost (EVZ) a rakouského Fondu smíření.

Davon 1,5 Mrd. Kč bzw. 46 Mio. €, die im Rahmen des Sozialprojekts aus den Mitteln des Zukunftsfonds ausgezahlt wurden, und 8 Mrd. Kč bzw. 240 Mio. €, die aus Mitteln der deutschen Stiftung „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“ (EVZ) und des österreichischen Versöhnungsfonds ausgezahlt wurden.

Největší kategorie podpory Die größten Förderbereiche

Oblast podpory Förderbereich	Celkem Insgesamt	CZK	EUR	Počet projektů Anzahl der Projekte
Mládež a školy <i>Jugend und Schule</i>	449 925 807		15 876 275	3 961
Kultura Kultur	510 075 492		17 976 358	2 923
Diskusní fóra a odborná spolupráce <i>Dialogforen und fachlicher Austausch</i>	233 430 572		8 113 689	1 621
Obnova památek <i>Renovierung von Baudenkmalern</i>	165 891 569		6 009 758	449

Více než třetina projektů podpořených fondem spadá do oblasti **mládeže a škol**. Možnost vzájemného poznání a seznámení se s jazykem a životem v sousední zemi již dostalo více než 400 000 dětí a mladých lidí z obou zemí. Fond se snaží aktivně oslovovat nové aktéry v této oblasti a podporovat vznik nových česko-německých partnerství. Z tohoto důvodu vyhlásil v roce 2016 program *Začínáme!*.

*Mehr als ein Drittel der durch den Fonds geförderten Projekte fällt in den Bereich **Jugend und Schule**. Über 400 000 Kinder und Jugendliche beider Länder erhielten bereits die Möglichkeit, sich gegenseitig kennenzulernen und Einblicke in die Sprache und die Lebenswelten des Nachbarlands zu erhalten. Der Fonds bemüht sich, neue Akteure in diesem Bereich aktiv anzusprechen und die Entstehung neuer deutsch-tschechischer Partnerschaften zu unterstützen. Aus diesem Grund wurde 2016 das Programm *Auf geht's!* ausgeschrieben.*

Zhruba další třetina vynaložených nadačních prostředků směřuje každoročně na **kulturní projekty**. Od svého založení podpořil fond kolem 3 000 kulturních projektů, které oslovily statisíce občanů z obou našich států. V poslední době upozornilo na

Možnost vzájemného poznání a seznámení se s jazykem a životem v sousední zemi již dostalo více než 400 000 dětí a mladých lidí z obou zemí.

Über 400 000 Kinder und Jugendliche beider Länder erhielten bereits die Möglichkeit, sich gegenseitig kennenzulernen und Einblicke in die Sprache und die Lebenswelten des Nachbarlands zu erhalten.

rozmanitost a široký záběr vzájemné výměny *Česko-německé kulturní jaro 2017*. Do této přeshraniční kulturní iniciativy se fond zapojil po boku německého velvyslanectví v Praze, Goethe-Institutu a dalších partnerů.

*Etwa ein weiteres Drittel der Fördermittel wird jährlich für **kulturelle Projekte** vergeben. Seit seiner Gründung förderte der Fonds ungefähr 3 000 Kulturprojekte, die hunderttausende Menschen aus unseren beiden Ländern angesprochen haben. Der Deutsch-Tschechische Kulturfrühling 2017 machte auf die Vielfalt und das breite Spektrum des gegenseitigen Austauschs aufmerksam. Zur Umsetzung dieser grenzüberschreitenden Kulturinitiative schloss sich der Fonds mit der Deutschen Botschaft Prag, dem Goethe-Institut und weiteren Partnern zusammen.*

V oblasti **diskusních fór** přispívá fond mimo jiné k navázání dialogu se sudetskými Němci, jehož platformou je například každoroční brněnské česko-německé sympozium *Dialog uprostřed Evropy*. Nad rámec své projektové podpory se fond finančně i organizačně podílí na činnosti **Česko-německého diskusního fóra**, jež pravidelně pořádá tematicky zaměřené výroční konference za účasti zhruba stovky expertů a zájemců o česko-německé vztahy z obou zemí. V oblasti odborné spolupráce sahá podpora od malých nezávislých iniciativ po velké vědecké a muzejní projekty, jako je stálá expozice německy mluvících obyvatel českých zemí v Ústí nad Labem, kterou připravuje společnost Collegium Bohemicum.

*Im Bereich **Dialogforen** bezuschusst der Fonds unter anderem den Dialog mit den Sudendenten, als dessen Plattform beispielsweise das jährliche deutsch-tschechische Brünner Symposium Dialog in der Mitte Europa dient. Über die Projektförderung hinaus beteiligt sich der Fonds finanziell sowie organisatorisch an der Tätigkeit des **Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums**, das regelmäßig thematisch ausgerichtete Jahreskonferenzen mit rund einhundert Experten und Teilnehmern aus beiden Ländern veranstaltet, die sich für die deutsch-tschechischen Beziehungen interessieren. Im Bereich des fachlichen Austauschs reicht die Förderung von kleinen,*

Od svého založení podpořil fond kolem

3 000

kulturních projektů, které oslovily statisíce občanů z obou našich států.

Seit seiner Gründung förderte der Fonds ungefähr

3 000

Kulturprojekte, die hunderttausende Menschen aus unseren beiden Ländern angesprochen haben.

Každé z výročních konferencí Česko-německého diskusního fóra se zúčastní zhruba

100

expertů a zájemců o česko-německé vztahy z obou zemí.

An den Jahreskonferenzen des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums nehmen jeweils rund

100

Experten und an den deutsch-tschechischen Beziehungen Interessierte aus beiden Ländern teil.

Podpořené projekty podle druhu památky Geförderte Projekte geordnet nach Art der Denkmäler

Oblast podpory Förderbereich	Celkem Insgesamt	CZK	EUR	Počet projektů Anzahl der Projekte
Kostely Kirchen	124 869 791		4 527 941	278
Drobné sakrální a jiné památky Kleinere sakrale und andere Baudenkmäler	20 462 478		748 577	105
Židovské památky Jüdische Denkmäler	15 832 300		562 766	37
Křesťanské hřbitovy Christliche Friedhöfe	4 697 000		170 474	29
Celkem Insgesamt	165 861 569		170 474	449

unabhängigen Initiativen bis hin zu großen Wissenschafts- und Museumsprojekten, wie die Dauerausstellung der deutschsprachigen Bevölkerung in den böhmischen Ländern in Ústí nad Labem, die von der Organisation Collegium Bohemicum vorbereitet wird.

Také péče o česko-německé kulturní dědictví je jedním ze základních úkolů fondu. V uplynulých dvou desetiletích přispěl fond na obnovu více než 200 kostelů a křesťanských hřbitovů. Dalších zhruba 16 milionů Kč získaly projekty na obnovu synagog, židovských hřbitovů a jiných památek židovského kulturního dědictví.

Auch die Pflege des deutsch-tschechischen Kulturerbes ist eine der grundlegenden Aufgaben des Fonds. In den vergangenen zwei Jahrzehnten bezuschusste der Fonds die Renovierung von mehr als 200 Kirchen und christlichen Friedhöfen. Weitere rund 16 Millionen Kč erhielten Projekte zur Renovierung von Synagogen, jüdischen Friedhöfen und weiteren Denkmälern des jüdischen Kulturerbes.

Fond se snaží zapojit do přeshraničního dialogu občanů s postižením a podporuje také projekty ve prospěch menšin. Kromě Lužických Srbů jde

V uplynulých dvou desetiletích přispěl fond na obnovu více než 200 kostelů a křesťanských hřbitovů.

In den vergangenen zwei Jahrzehnten bezuschusste der Fonds die Renovierung von mehr als 200 Kirchen und christlichen Friedhöfen.

především o občany německé národnosti žijící v České republice. Již od svého vzniku fond pravidelně podporuje lázeňské a rehabilitační pobyty příslušníků této menšiny. Každoročně této možnosti využije bezmála 300 osob. Celkem již fond na podporu všech uvedených skupin občanů schválil 279 projektů a přispěl na ně částkou 64 252 246 Kč, resp. 2 292 198 €.

Der Fonds bemüht sich, in den grenzüberschreitenden Dialog Menschen mit Behinderung einzubeziehen und unterstützt auch Projekte zu Gunsten von Minderheiten. Neben den Lausitzer Sorben handelt es sich hierbei vor allem um in der Tschechischen Republik lebende Bürger deutscher Nationalität. Bereits seit seiner Entstehung fördert der Fonds regelmäßig Kur- und Rehabilitationsaufenthalte für Angehörige dieser Minderheit. Jährlich nutzen knapp 300 Personen diese Möglichkeit. Insgesamt bewilligte der Fonds für alle genannten Personengruppen 279 Projekte und stellte dafür eine Summe von 64 252 246 Kč bzw. 2 292 198 € zur Verfügung.

Mezi další projektové oblasti patří například rozvoj spolupráce mezi českými a německými partnerskými městy a občanskými sdruženími. Jen v letech 2008–2017 podpořil fond v této oblasti 423 projekty, jichž se zúčastnilo kolem 140 000 osob.

Zu den weiteren Projektbereichen zählt beispielsweise die Entwicklung der Zusammenarbeit zwischen deutschen und tschechischen Partnerstädten und Bürgervereinen. In den Jahren 2008–2017 unterstützte der Fonds in diesem Bereich 423 Projekte, an denen ca. 140 000 Personen teilnahmen.

Fond také podporuje česko-německou literární výměnu a za uplynulých dvacet let přispěl k vydání 740 původních či překladových knižních titulů. U příležitosti prezentace České republiky jako hostující země na knižním veletrhu v Lipsku v roce 2019 vyhlásil fond mimořádnou projektovou výzvu Knihy těch druhých.

Der Fonds fördert auch den deutsch-tschechischen Literaturaustausch und bezuschusste in den vergangenen zwanzig Jahren die Herausgabe von 740 Original- oder

Lázeňských a rehabilitačních pobytů pro občany německé národnosti žijící v České republice se každoročně účastní bezmála

300 osob.

An Kur- und Rehabilitationsaufenthalten für Angehörige der deutschen Minderheit in der Tschechischen Republik nehmen jährlich knapp 300 Menschen teil.

Jen v letech 2008–2017 podpořil fond v oblasti Partnerství obcí a zájmových sdružení

423 projekty, jichž se zúčastnilo kolem 140 000 osob.

Allein in den Jahren 2008–2017 unterstützte der Fonds im Bereich Partnerschaften von Gemeinden und Interessenverbände

423 Projekte, an denen ca. 140 000 Personen teilnahmen.

übersetzten Buchtiteln. Anlässlich der Präsentation der Tschechischen Republik als Gastland auf der Leipziger Buchmesse 2019 startete der Fonds die Sonderausschreibung Die Bücher der Anderen.

V rámci svého stipendijního programu umožňuje fond českým a německým studentům poznat podmínky vysokoškolského studia i každodenní život v sousední zemi. Celkem již od svého vzniku udělil 167 stipendií a přispěl na ně částkou 31 528 475 Kč, resp. 1 127 200 €.

Durch sein Stipendienprogramm ermöglicht der Fonds tschechischen und deutschen Studenten, die Studienbedingungen an der Hochschule sowie den Alltag im Nachbarland kennenzulernen. Seit seiner Gründung hat der Fonds bereits 167 Stipendien vergeben und dafür insgesamt 31 528 475 Kč bzw. 1 127 200 € zur Verfügung gestellt.

Zatímco v rámci výše uvedených stálých oblastí podpory si obsahové zaměření projektů určují sami jejich nositelé, v rámci každoročně vyhlašovaných témat roku se fond snaží prostřednictvím výhodnějších podmínek podpory motivovat žadatele, aby se zaměřili na některé z aktuálních otázek vzájemných vztahů. O roku 2012 do roku 2017 vyhlásil fond již šest takových tematických akcentů. Pro jubilejní rok 2018 bylo vybráno téma *Jakou budoucnost chceme. Česko-německé reflexe.*

Während im Rahmen der oben aufgeführten ständigen Förderbereiche die Projektträger selbst die inhaltliche Ausrichtung der Vorhaben festlegen, bemüht sich der Fonds im Rahmen des jährlich ausgerufenen Thema des Jahres durch attraktive Förderbedingungen die Antragsteller zu motivieren, ihre Vorhaben an aktuellen Fragestellungen der gegenseitigen Beziehungen zu orientieren. Von 2012 bis 2017 schrieb der Fonds bereits sechs solcher thematischen Schwerpunkte aus. Im Jubiläumsjahr 2018 lautet das Jahresthema: Welche Zukunft wollen wir? Deutsch-tschechische Reflexionen.

Fond také podporuje česko-německou literární výměnu a za uplynulých dvacet let přispěl k vydání

740 původních

či překladových knižních titulů.

Der Fonds fördert auch den deutsch-tschechischen Literaturaustausch und bezuschusste in den vergangenen zwanzig Jahren die Herausgabe von 740 Original- oder übersetzten Buchtiteln.

Celkem již od svého vzniku udělil

167 stipendií

a přispěl na ně částkou 31 528 475 Kč, resp. 1 127 200 €.

Seit seiner Gründung hat der Fonds bereits

167 Stipendien

vergeben und dafür insgesamt 31 528 475 Kč bzw. 1 127 200 € zur Verfügung gestellt.

Pro jubilejní rok

2018

bylo vybráno téma Jakou budoucnost chceme. Česko-německé reflexe.

Im Jubiläumsjahr

2018

lautet das Jahresthema: Welche Zukunft wollen wir? Deutsch-tschechische Reflexionen.

Fond hraje aktivní roli i v jiných oblastech česko-německých vztahů. Od roku 2016 každoročně vyhlašuje **Česko-německou novinářskou cenu**, která je udělována ve třech žánrových kategoriích (text, audio, multimédia) a v rámci Zvláštní ceny Mileny Jesenské. Ve dvou dosavadních ročnících bylo oceněno celkem patnáct příspěvků, informujících bez stereotypů a paušalizujících zjednodušení o sousední zemi.

*Der Fonds spielt auch in anderen Bereichen der deutsch-tschechischen Beziehungen eine aktive Rolle. Seit 2016 schreibt er jährlich den **Deutsch-tschechischen Journalistenpreis** aus, der in drei Kategorien (Text, Audio, Multimedia) und in der Kategorie des Sonderpreises „Milena Jesenská“ verliehen wird. In den beiden bisherigen Jahrgängen wurden insgesamt 15 Beiträge ausgezeichnet, die klischeefrei und ohne pauschalisierende Vereinfachungen über das Nachbarland informieren.*

Ve dvou dosavadních ročnících bylo oceněno celkem

15 příspěvků, informujících bez stereotypů a paušalizujících zjednodušení o sousední zemi.

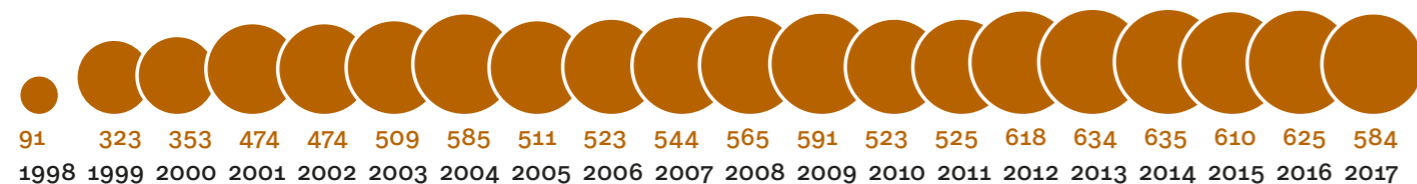
In den beiden bisherigen Jahrgängen wurden insgesamt

15 Beiträge

ausgezeichnet, die klischeefrei und ohne pauschalisierende Vereinfachungen über das Nachbarland informieren.

Fond každoročně podpoří zhruba 600 projektů celkovou částkou kolem 80 milionů Kč
Der Fonds fördert jährlich rund 600 Projekte mit einer Gesamtsumme von ungefähr 80 Mio. Kč

Vývoj počtu podpořených projektů Entwicklung der Anzahl geförderter Projekte

Fond podporuje prestižní záměry, jako například Pražský divadelní festival německého jazyka, které přitahují zájem hlavních médií a širokého publika.

Podporou množství menších projektů – především stovek školních výměn a partnerských setkání – zároveň systematicky pomáhá udržovat a rozvíjet kontakty na místní úrovni a pěstovat podhoubí česko-německých vztahů.

Der Fonds unterstützt renommierte Projekte wie das Prager Theaterfestival deutscher Sprache, die das Interesse der wichtigsten Medien und eines breiten Publikums auf sich ziehen.

Mit der Förderung einer großen Bandbreite kleinerer Projekte – vor allem hunderter Schulaustausche und Partnertreffen – hilft er wiederum systematisch dabei, Kontakte auf lokaler Ebene zu pflegen und zu entwickeln und damit ein großflächiges deutsch-tschechisches Netzwerk aufzubauen.

Rozložení výše podpory podle počtu projektů Verteilung der Fördermittel nach Anzahl der Projekte

do 25 000 Kč bis 1 000 €	11,6 %
25 001 Kč až 75 000 Kč 1 001 € bis 3 000 €	43,9 %
75 001 Kč až 200 000 Kč 3 001 € bis 8 000 €	31,3 %
více než 200 000 Kč mehr als 8 000 €	13,2 %

Příspěvky se pohybují ve výši od několika stovek po desítky tisíc eur Die Zuschüsse bewegen sich in Höhe von einigen hundert bis zu mehreren zehntausend Euro

Ponecháme-li stranou největší jednotlivé projekty, které obdržely podporu více než 60 000 € (Pražský divadelní festival německého jazyka, budování muzejní sbírky společnosti Collegium Bohemicum, program odborných praxí pro mladé lidi v profesním vzdělávání apod.), činila v posledních deseti letech průměrná výše příspěvku na jeden projekt přibližně: →

Wenn man die größten Einzelprojekte ausklammert, die eine Fördersumme von mehr als 60 000 € erhalten haben (Prager Theaterfestival deutscher Sprache, Aufbau der Museumssammlung des Collegium Bohemicum, das Programm Freiwillige Berufliche Praktika für junge Menschen in der beruflichen Bildung u.a.), betrug die durchschnittliche Zuschusshöhe für ein Projekt in den letzten zehn Jahren ungefähr: →

Průměrná výše podpory zůstává již řadu let stabilní. Po dokončení největších projektů stavební obnovy německého a židovského kulturního dědictví, které byly zahájeny po roce 1990, dochází pouze k mírnému poklesu poskytovaných částek v kategorii obnovy památek.

Die durchschnittliche Förderhöhe bleibt bereits seit einigen Jahren stabil. Nach Beendigung der größten Baurenovierungen von deutschem und jüdischem Kulturerbe, die nach 1990 begonnen wurden, kam es nur zu einer geringen Reduzierung der bereitgestellten Mittel im Bereich Renovierung von Baudenkmalern.

3 800 € / 95 000 Kč

v kategorii **Mládež a školy**
im Bereich **Jugend und Schule**

4 900 € / 123 000 Kč

v kategorii **Diskusní fóra**
a **odborná spolupráce**
im Bereich **Dialogforen und fachlicher Austausch**

5 000 € / 125 000 Kč

v kategorii **Kultura**
im Bereich **Kultur**

13 000 € / 325 000 Kč

v kategorii **Obnova památek**
im Bereich **Renovierung von Baudenkmalern**

(Na mnoho památek přitom fond přispěl opakovaně.)
(Eine Reihe von Denkmälern hat der Fonds dabei wiederholt unterstützt.)

Převažují aktéři z řad občanské společnosti a školy

Akteure aus der Zivilgesellschaft und Schulen überwiegen

Jen ve své druhé dekádě poskytl fond podporu zhruba 2 500 organizacím a jednotlivcům. V podpořených projektech se však angažoval mnohem větší počet aktérů, protože s výjimkou publikací a obnovy židovských památek se každý z nich opíral o spolupráci české a německé strany.

Allein in seiner zweiten Dekade unterstützte der Fonds rund 2 500 Organisationen und Einzelpersonen. Die Zahl der an den geförderten Projekten beteiligten Akteure war jedoch weit höher, da mit Ausnahme der Publikationen und der Renovierung jüdischer Baudenkmäler bei jedem Projekt deutsche und tschechische Partner zusammenarbeiten.

Spektrum nositelů projektů je velmi široké. Zahrnuje nejrůznější spolky a jiné organizace občanského sektoru, školy všech stupňů, mimoškolní vzdělávací zařízení, kulturní instituce, místní samosprávy, farnosti, židovské obce, nakladatelství apod.

Das Spektrum der Projektträger ist sehr breit. Es umfasst die unterschiedlichsten Vereine sowie weitere zivilgesellschaftliche Organisationen, Schulen aller Jahrgangsstufen, außerschulische Bildungseinrichtungen, kulturelle Institutionen, lokale Selbstverwaltungen, Pfarreien, jüdische Gemeinden, Verlage u.a.

Jen ve své druhé dekádě poskytl fond podporu zhruba

2 500 organizacím a jednotlivcům.

Allein in seiner zweiten Dekade unterstützte der Fonds rund

2 500 Organisationen und Einzelpersonen.

S mnoha nositeli projektů spolupracuje fond dlouhodobě a umožňuje jim rozvíjet přeshraniční aktivity kontinuálně, což hraje důležitou roli například v případě spolupráce škol. Skladba příjemců podpory se zároveň průběžně obměňuje. V rámci každoročně schválených projektů fond eviduje vždy zhruba 30–40 % nových žadatelů.

Mit zahlreichen Projektträgern arbeitet der Fonds seit vielen Jahren zusammen und ermöglicht ihnen die kontinuierliche Weiterentwicklung ihrer grenzübergreifenden Aktivitäten, was zum Beispiel im Bereich der Zusammenarbeit von Schulen eine wichtige Rolle spielt. Gleichzeitig ändert sich kontinuierlich die Zusammensetzung der Fördermittelempfänger. Im Rahmen der jährlich bewilligten Projekte des Fonds werden stets ca. 30–40 % neue Antragsteller registriert.

V rámci každoročně schválených projektů fond eviduje vždy zhruba

30–40 % nových žadatelů.

Im Rahmen der jährlich bewilligten Projekte des Fonds werden stets ca.

30–40 % neue Antragsteller registriert.

Organizace s největším počtem schválených žádostí (2008–2017)

Organisationen mit den meisten bewilligten Projektanträgen (2008–2017)

Název Name	Počet žádostí Anzahl der Anträge
Brücke/Most-Stiftung	40
Základní škola německo-českého porozumění a Gymnázium Thomase Manna, o. p. s Grundschule der deutsch-tschechischen Verständigung und Thomas Mann Gymnasium, Prag	40
Cojc gGmbH	32
Koordinální centrum česko-německých výměn mládeže Tandem (Plzeň) Koordinationzentrum deutsch-tschechischer Jugendaustausch Tandem (Plzeň)	30
Židovská obec v Praze Jüdische Gemeinde in Prag	23
Ackermann-Gemeinde e.V.	22
Antikomplex, z. s.	21
riesa efau. Kultur Forum Dresden	21
Vzdělávací a sociální dílo, o. p. s.	20
Gymnázium Na Pražačce	19

Projekty přinášejí užitek lidem z měst a obcí na obou stranách hranic

Von den Projekten profitieren Menschen aus Städten und Gemeinden auf beiden Seiten der Grenze

35 % podpořených aktivit se v průměru odehrává v České republice, 30 % v Německu a 35 % v obou zemích.

Durchschnittlich 35 % der geförderten Aktivitäten finden in der Tschechischen Republik statt, 30 % in Deutschland und 35 % in beiden Ländern.

V České republice se zhruba 30 % projektů koná v Praze, což je dáno především velkým počtem kulturních akcí v hlavním městě. Kolem 13 % projektů s místem konání v České republice probíhá v Ústeckém kraji. Plzeňský, Karlovarský a Středočeský kraj je zastoupen zhruba osmi procenty projektů. Fond v minulosti podpořil projekty ve všech 14 krajích České republiky, přičemž nejméně z nich se konalo ve Zlínském a Královéhradeckém kraji.

In der Tschechischen Republik finden rund 30 % der Projekte in Prag statt, was an der hohen Dichte kultureller Veranstaltungen in der Hauptstadt liegt, ungefähr 13 % spielen sich in der Aussiger Region ab. Die Pilsner, Karlsbader und Mittelböhmisches Region sind mit jeweils rund acht Prozent der Projekte vertreten. Der Fonds hat in der Vergangenheit in allen 14 Regionen der Tschechischen Republik Projekte gefördert, wobei die wenigsten von ihnen in der Zliner und der Königgrätzer Region umgesetzt worden sind.

V Německu se zhruba 35 % projektů koná v Bavorsku a 27 % v Sasku. Kolem 7 % projektů se koná v Berlíně. Zastoupeny jsou však všechny spolkové země, včetně těch, které leží nejdále od českých hranic, jako je Sársko, Šlesvicko-Holštýnsko nebo Meklenbursko-Přední Pomořansko.

In Deutschland finden ca. 35 % der Projekte in Bayern statt und 27 % in Sachsen. Ungefähr 7 % der Projekte finden in Berlin statt. Vertreten sind jedoch alle Bundesländer, inklusive derer, die am weitesten von der tschechischen Grenze entfernt liegen wie das Saarland, Schleswig-Holstein oder Mecklenburg-Vorpommern.

V České republice se zhruba 30 % projektů koná v Praze, což je dáno především velkým počtem kulturních akcí v hlavním městě.

In der Tschechischen Republik finden rund 30 % der Projekte in Prag statt, was an der hohen Dichte kultureller Veranstaltungen in der Hauptstadt liegt.

V Německu se zhruba 35 % projektů koná v Bavorsku a 27 % v Sasku.

In Deutschland finden ca. 35 % der Projekte in Bayern statt und 27 % in Sachsen.

KONCEPCE / KONZEPTION Tomáš Jelínek, Silja Schultheis
EDITORKA / REDAKTION Silja Schultheis
TEXT Lída Rakušanová, Tomáš Jelínek,
Silja Schultheis, Martin Hořák
PŘEKLAD / ÜBERSETZUNG Ilka Giertz, Barbora Hudcová, Kathrin Janka

FOTO Karel Cudlín
DESIGN Jan Berka a Jiří Císler
TISK / DRUCK Kaliba, spol. s r. o.

© Česko-německý fond budoucnosti
Deutsch-Tschechischer Zukunftsfonds,
Praha 2018

ISBN 978-80-270-4131-2